

Straipsniai

VAKARŲ EUROPOS MEDICINOS PASLAUGŲ TEIKIMO MODELIS IR JO PRITAIKYMAS LIETUVOS DIDŽIOJOJE KUNIGAİKŠTYSTĖJE XVI–XVIII AMŽIUJE

Monika Ramonaitė

Doktorantė
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra
El. paštas: ramonaitem@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje pristatomas Vakarų Europos medicinos pagalbos modelis ir jo pritaikymas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Šis modelis Vakarų Europoje susiklostė XIII a., kai Europos universitetuose pradėta dėstyti medicina, išsikristalizavo atitinkančios to meto lygį medicinos praktikų funkcijos, veiklos galimybės ir teisėtumas. Tai lėmė triapakopės medicinos paslaugų teikimo schemas susidarymą. Šios schemas aukščiausia grandis buvo universitetų baigę medicinos daktarai, taip pat amatininkai barzdaskučiai-chirurgai ir vaistininkai, kurie įvairiuose Europos miestuose laikė viešąsias vaistines. Ilgainiui šie medicinos paslaugų teikėjai tapo vieninteliai teisėti ir gerai atpažįstami visoje Europoje. Nuolatos LDK teritorijoje veikiantys medicinos daktarai, barzdaskučiai ir vaistininkai fiksuojami gana vėlai – tik XV–XVI a. sandūroje. Iki pat XVIII a. tokio tipo medicinos praktikų funkcijos buvo atpažįstamos, o veiklos galimybės įteisintos ir priminė Vakarų Europoje jau įprastą medicinos paslaugų teikimo modelį. Vis dėlto vieninteliame LDK teritorijoje veikusiam Vilniaus universitete iki pat 1781 m. nebuvo medicinos fakulteto. Nesant tokios akademinės institucijos, visas Vakarų Europos medicinos paslaugų teikimo modelis nebuvo pritaikytas ir tai lėmė tam tikrus medicinos paslaugų skirtumus šioje šalyje. Jie ir bus pristatomi ir analizuojami šiame straipsnyje.

Reikšminiai žodžiai: medicinos paslaugų teikimo modelis, medicinos daktarai, vaistininkai, barzdaskučiai-chirurgai.

Keywords: the model of medical assistance, medical doctors, barbers-surgeons, pharmacists.

Įvadas

Apie 1520 m. šveicarų medicinos daktaras Paracelsas (apie 1493–1542 m.) leidosi į kelionę. Prieš tai jis jau buvo studijavęs keliuose Europos universitetuose ir sudaręs kritišką požiūrį į juose dėstomų paskaitų turinį. Tuo metu Vakarų Europo-

je jau buvo stipriai įsišaknijusi ir smarkiai išplėtota keturių humorų teorija, sudariusi visų akademinų medicinos žinių pagrindą. Stipriai suabejojęs šios teorijos nauda medicinos praktikoje ir dėl to atstumtas savo kolegų, Paracelsas keliavo siekdamas surasti visiškai naujų medicinos pažinimo būdų ir susipažinti su kuo įvairesniais ki-

tuose kraštuose dirbusiais gydymo praktikai ir jų taikomų metodų nauda. Vienoje savo knygoje Paracelsas užsiminė, kad kelionės metu aplankė ir Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK)¹. Jo kelionės metu šioje šalyje nebuvo susiklosčiusio akademinio medicinos mokymo, o Vakarų Europoje jau tradicine tapusi medicinos pagalbos praktika čia, priešingai, buvo visiškai nauja, neįprasta, o jos atstovai itin pageidaujami.

Straipsnio objektas – XVI–XVIII a. LDK pritaikytas medicinos pagalbos teikimo modelis ir jį naudojantys praktikai, tiriant juos bendraeuropiniame kontekste. Šio tyrimo chronologija – XVI–XVIII antra pusė. XVI a. pradžioje LDK pradėjo veiklą pirmieji Vakarų Europai būdingo medicinos pagalbos teikimo modelio atstovai. XVIII a. antroje pusėje Europoje gimsta moderni medicina, kokybiškai pakeitusi įvairių sveikatos sutrikimų ir jiems įveikti tinkamų būdų pažinimą, keičiasi medicinos personalo rengimo tvarka ir jo teikiamų paslaugų profilis. LDK teritorijoje labai svarbus pokytis – 1781 m. įkurta pirmoji akademinės medicinos dėstyimo institucija.

Vakarų Europos medicinos pagalbos teikimo modelis istoriografijoje yra iki šiol neanalizuotas ir neapibrėžtas reiškinys. Šiame straipsnyje jis suvokiamas kaip, kaupiantis akademinėms medicinos žinioms, išsikristalizavusi triapakopė gydymo paslaugų teikimo schema, kuri apibrėžė šiam modeliui atstovavusių praktikų

veiklos galimybes ir funkcijas. Ją sudarė medicinos daktarai, barzdaskučiai-chirurgai ir vaistininkai. Pagrindinė prielaida šiam modeliui atsirasti buvo Vakarų Europoje susiklostęs akademinis medicinos mokslas. Toks medicinos pagalbos teikimo modelis susiformavo XIII a. ir egzistavo iki pat XVIII a. antros pusės visoje Europoje.

Straipsnyje aprašomu tyrimu siekiama: nusakyti Vakarų Europos medicinos pagalbos teikimo modelio susiklostymą lėmusius veiksnius ir jų charakteristikas; apibūdinti LDK teritorijoje egzistavusių medicinos praktikų veiklą; nustatyti, ar Vakarų Europos medicinos pagalbos modelis šioje šalyje buvo visiškai perimtas. Problemos išskleidimui svarbūs keli jos dėmenys: veiksnių ir aplinkybių, lėmusių medicinos pagalbos teikimo modelio susiklostymą Vakarų Europoje, apibrėžimas, šiam modeliui būdingo medicinos personalo veiklos charakteristikos LDK ir jos palyginimas bendraeuropiniame kontekste.

Lietuvoje iki šiol nėra kompleksinių ir konceptualių tyrimų, skirtų atskleisti LDK medicinos istorijos raidą ir čia dirbusio personalo veiklą. Istoriografijoje dominuoja ne profesionalių istorikų, bet pačių medikų rašomi darbai, kuriuose daugiausia mėginama bendrais bruožais nušviesti Lietuvos medicinos mokslo istoriją ir ryškesnius jos momentus². Pagrindinė šių studijų problema – kad įvairūs gydymo istorijos bruožai tiriami šiuolaikinės medicinos mokslo požiūriu, mažai atsižvelgiant į pačios LDK visuomenės medicinos žinias, priemonių įveikti įvairias sveikatos

¹ T. von Hohenheim (Paracelsus), „Die große Wundarznei und anderes Schriftwerk des Jahres 1536 aus Schwaben und Bayern“, in: *Sämtliche Werke. 1. Abteilung. Medizinische, naturwissenschaftliche und philosophische Schriften*, hrsg. von Karl Sudhoff, Bd. 10, München u. Berlin, 1928, S. 19–20 (toliau T. von Hohenheim (Paracelsus)).

² J. Lelis, 1960, p. 118–124; V. A., 1906, p. 1–2; J. Meškauskas, 1987; A. Kasperavičienė, 2006; K. Knizkevičius, 2006; A. Andriušis, 2006.

problemas visumą. Dažniausiai tai faktografinio ir kompiliacinio pobūdžio darbai, kuriuose Lietuvos medicinos istorijos reiškiniai aptariami fragmentiškai ir lokaliai, nesiekiant jų analizuoti platesniame kontekste. Galima išskirti vos keletą originalių medicinos istorijos darbų, vertingiausių šiam tyrimui dėl juose pateikiamų gausių duomenų apie LDK veikusį medicinos personalą, šių žmonių biografijos faktus³. Savo kokybe ir originalumu išsiskiria Raimondos Ragauskienės⁴ straipsnis, tiriantis XVI a. Vilniaus vaistinių veiklą, bei Almano Bagdonavičiaus darbai, nušviečiantys atskirų Lietuvos miestų – Kėdainių⁵ ir Kauno⁶ – gydymo istorijos bruožus. Taip pat svarbūs Arnaud Parent straipsniai, skirti XVIII a. prancūzų kilmės gydytojų biografijoms ir veiklai LDK atskleisti⁷. Siekiant geriau suprasti LDK medicinos personalo susiklostymo prielaidas, jo veiklos ypatybes ir palyginti čia vykusius procesus su vykusiais kitose Europos šalyse, buvo pasitelkta kontekstinė istoriografija⁸, skirta Vakarų Europos ir Lenkijos Karalystės medicinos istorijai tirti⁹. Iš jų pažymėtini Ray Porterio¹⁰ bei Rodericko

McGrewio¹¹ tyrimai, atskleidžiantys svarbiausius pasaulio medicinos mokslo raidos procesus, jų bruožus ir susiklostymą nulėmusius veiksnius.

Sveikata, ligos ir gydymo būdai, siekiant pasveikti, visais laikotarpiais buvo svarbūs ir aktualūs dalykai kiekvienos visuomenės ir jos individų kasdienybėje. Todėl medicinos istorijos tyrimo laukas platus, o šaltiniai itin įvairūs ir dažnai fragmentiški. Dėl to tyrime naudoti skirtingų žanrų šaltiniai¹², leidžiantys atskleisti ir iliustruoti LDK egzistavusių medicinos praktikų veiklos tendencijas. LDK pasiekusių akademinių medicinos žinių sklaidą, jų pobūdį ir čia veikusios medicinos daktarų funkcijų, kompetencijos ypatumus tirti padėjo šios grupės personalo parašyti veikalai¹³, jų išsilavinimą liudijantys šalti-

¹¹ E. R. McGrew, 1985.

¹² M. Siennik, Herbarz, to jest ziół tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie, co za moc mają, a jako ich używać tak ku przestrzezeniu zdrowia ludzkiego, jako ku uzdrowieniu rozmaitych chorób, teraz nowo wedle herbarzów dzisiejszego wieku i innych zacnych medyków poprawiony. Przydano Aleksego Pedemontana „Tajemnice księgi ośmiory o tajemnych a skrytych lekarstwiech, przy czym dosyć misterych a trafnych rzeczy i doświadczonych mieć będziesz“, Kraków, 1568 (toliau – M. Siennik...); F. Dargusz od chorobie wenerycznej, 1792, in: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAVB RS), f. 9, b. 1989; Medicininiai ir sveikatinimosi užrašai, in: LMAVB RS, f. 79, b. 669; XVII a. gydomąją reikšmę turinčių augalų žodynas, in: LMAVB RS, f. 22, b. 15; Variae observationes medicas, in: LMAVB RS, f. 9, b. 934; Frydricho Šulco 1739 m. sudarytas; rankraštinis vaistų receptų, vaistinių medžiagų ir jų gydomųjų savybių aprašų rinkinys, in: Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 26, b. 3635; XVII a. Silva rerum, in: VUB RS, f. 3, b. 2429; LNMB, R: XVII B1258; Nowy y stary kalendarz swią locznych y biego w niebieskich z wybozem czasów y aspektami, na rok panski MDCXCVI, in: LNMB RS, R: XVII.

¹³ T. von Hohenheim (Paracelsus), S. 19–20; Felicis Plateri Basil, archiatri De febribus liber: genera causas et curationes febrium tribus capitibus proponens

³ В. Грыцкевіч, 1987; J. Puzinas, 1983; В. Г. Милельмагерис, 1967; L. Gąsiorowski, 1839; L. Gąsiorowski, 1853.

⁴ R. Ragauskienė, 2007, p. 29–54.

⁵ A. Bagdonavičius, 1993, p. 95–106.

⁶ Kauno miesto medicinos, 1993, p. 55–91.

⁷ A. Parent, 2013, p. 103–108; Prancūzų gydytojų medicinos, 2015, p. 122–146.

⁸ P. Rabikauskas, 2002; V. Bogušis, 1997, p. 15–30; A. Andriušis, A. Rimševičienė, 2006, p. 17–25; R. Subotkevičienė, 2015; I. Petrauskienė, 2000, p. 171–188.

⁹ E. Kremers, G. Urdang, 1986; С. М. Марчукова, 2003; В. Seyda, 1965; S. Sokół, 1957; Medycyna w Gdańsku, 1960; I. L. Connrad, M. Neve, V. Nutton, R. Porter, A. Waer, 2003; F. Lebrun, 1997; B. D. Rudermand, 1995; D. Gentilcore, 2006; J. Szostak, 2016; Ch. Talbot, 1970, p. 73–87; C. D. O'Malley, 1970, p. 89–102.

¹⁰ R. Porter, 1999.

niai¹⁴. Apie medicinos daktarų prieinamumą ir išsilavinimą informacijos teikia Jono Sobieskio gydytoju kurį laiką dirbusio anglo Bernardo Connoro (apie 1666–1698) ir Vilniaus universitete 1784–1787 m. dėščiusio vokiečių gamtininko Georgo Forsterio (1754–1794) laišškai¹⁵. Medicinos daktarų, barzdaskučių-chirurgų ir vaistininkų teisiniam statusui, funkcijoms ir paslaugų prieinamumui tirti naudota-

praefixis tabulis tribus, ordinem et methodum singulorum capitum demonstratibus..., Francofurti, 1597 (toliau – Felicis Plateri...); Paracelsus Paragranum. Antra knyga. Pirmas traktatas. Apie filosofiją, in: Filosofijos istorijos chrestomatija, atsakingas redaktorius A. Rybelis, Vilnius, 1986, p. 38–53; S. Simoni, *Disputatio de putridine...*, Cracoviae, 1584; S. Simoni, *Commentariola medica et physica ad aliquot scripta*, Vilnae, 1584; A. Grutinius, *Medicus dogmaticus*, Cracoviae, 1598; S. Bisius, *Epistola medico anatomica de morbo quatuordecim annorum ad rationales medicinae professors*, list doktorski y anatomiczny o chorobie od lat czternastu do doskonalych medycyny nauczycielow, Vilnae, 1770; S. Bisius, *Responsum Stephani Bisii Philosophiae et Medicinae Doctoris ad Amicum Philosophum, De melancholia, mania et Plica-Polonica*, Vilnae, 1772; S. Bisius, *Epistola medico-anatomica de methodo adhibita in curatione febris malignae malignorum refellens obtractions ad rationales philosophiae et medicinae professors*, Vilnae, 1773; K. J. Vaišnoravičius, *Kelionė po Europą su jaunuuoju kunigaikščiu Ostrogiškiu. 1667–1669 metų dienoraštis*, Vilnius, 2009; A. S. Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, t. 1, p. 3; S. Niezabitowski, *Dzienniki: 1695–1700*, opracował, przygotował do druku i wstępem opatrzył A. Sajkowski, Poznań, 1998; Vilkmergės bajoro Jono Leono Ozemblowskio 1696 m. dienoraštis, in: LNMB RS, R.1405.

¹⁴ 1556 m. Jurgiui Petkūnui suteiktas medicinos ir filosofijos daktaro diplomas, in: LMAVB RS, f. 6, b. 90; Universitas et Academia Vilnensis Olim a Valeriano Protasewicz Vilnensium Antistite Conditā a Gregorio XIII. P. M. a Stephano Bathoreo Aliisque Poloniae Regibus Atque ab Universitas Regni Ordinibus Probata et Confirmata Nunc ab Amplissimo Collegio Praefectorum Institutioni Publicae Instaurata, ac Nomine Scholae Principis Insignita. Anno Domini 1781, Vilnius, 1781.

¹⁵ Georgas Forsteris, laišškai iš Vilniaus, sudarė, iš vokiečių kalbos vertė ir paaiškinimus rengė J. Kilius, Vilnius, 1988 (toliau – Georgas Forsteris); Bernard Connor, *The history of Poland, in Several letters, to Persons of Quality*, ed. by John Savage, vol. 2, London, 1698 (toliau – Bernard Connor).

si cechų statutais¹⁶ bei vaistinių steigimo privilegijomis¹⁷, taip pat įvairiomis su jų veikla susijusiomis teismo bylomis¹⁸ ir teisiniais dokumentais¹⁹.

¹⁶ Akty cechów wileńskich, oprac. H. Łowmiański, t. 1, Wilno, 1939, Nr. 4, p. 7–9, Nr. 41, p. 48–49.

¹⁷ 1659 m. Boguslavo Radvilos privilegija suteikta Jonui Brezynai, in: J. Hačeba, Seniausios Lietuvoje vaistinės, in: Farnacijos žinios, Nr. 11, 1933, p. 12–13; 1666 m. Boguslavo Radvilos privilegija suteikta Jonui Rozenui, in: VUB RS, f. 4, b. 16971; 1691 m. Liudvikos Karolinos Radvilaitės privilegija suteikta Henrikui Cibrovskui, in: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (toliau – LNMB RS), f. 93, b. 567.

¹⁸ Kauno magistrato aktų knyga, in: VUB RS, f. 7, b. 13840, Nr. 442, Nr. 509; 1583 m. Kauno magistrato aktų knyga, in: VUBRS, b. 13850, Nr. 559, l. 308; Акты издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов, t. 8, Акты Виленскаго градскаго суда (toliau – AVAK, t. 8), Вильна, 1875, Nr. 140, p. 498; Акты издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов, t. 32, Акты Виленскаго градскаго суда, Вильна, 1907, Nr. 32, p. 22 (toliau – AVAK, t. 32); Акты издаваемые Коммиссиею высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильне, t. 1, Акты Гродненскаго земскаго суда, Вильна, 1865 (toliau – AVAK, t. 1), Nr. IV, p. 253; Nr. XVIII, p. 309; Акты издаваемые Коммиссиею высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильне, t. 18, Акты о копных судах, Вильна, 1891 (toliau – AVAK, t. 18), Nr. 749, p. 291; Акты издаваемые Коммиссиею высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильне, t. 21, Акты Гродненскаго земскаго суда, Вильна, (toliau – AVAK, t. 21), 1894, b. 197, p. 156–157; Акты издаваемые Коммиссиею высочайше учрежденною для разбора древних актов в Вильне, t. 26, Акты Упитскаго градскаго суда, Вильна, 1899 (toliau – AVAK, t. 26), Nr. 19, p. 11; Акты издаваемые Виленскою комиссиею для разбора древних актов, t. 10, Акты Виленскаго магистрата и магдебургии, Вильна, 1879 (toliau – AVAK, t. 10), Nr. 26, p. 224; Lietuvos Metrika (1522–1530), 4-oji Teismų bylų knyga, parengė: S. Lazutka ... [et al.], Vilnius, 1997 (toliau – LM 4 TBK), b. 75, p. 95; Lietuvos Metrika (1524–1529), 14-oji Užrašymų knyga, parengė L. Karalius, D. Antanavičius (tekstai lotynų kalba), Vilnius, 2008 (toliau – LM 14 Užk), b. 1 47–150, p. 125, 126; Raganų teismai Lietuvoje, parengė K. Jablonskis ir R. Jasas, Vilnius, 1987.

¹⁹ Lietuvos Metrika (1380–1584), 1-oji Užrašymų knyga, parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius, 1998 (toliau – LM 1 Užk) Nr. 194, p. 55; Lietuvos Metrika (1440–1523), 10-oji Užrašymų knyga, parengė E. Banionis, A. Baliulis, Vilnius, 1997 (toliau – LM 10

Suformuluotiems darbo tikslams pasiekti bus taikomi keli metodai. Įvairiems šaltiniams, skirtiems medicinos pagalbos modeliui ir istorijai LDK atskleisti, vertinti ir tinkamai interpretuoti, pasitelkiami šaltiniotyrynės ir tekstologinės analizės metodai. Ieškant, kuo LDK veikusios medicinos praktikos buvo panašios į kitų Europos šalių tokias praktikas ir kuo nuo jų skyrėsi, taikomi lyginamasis ir analogo metodai.

Vakarų Europos medicinos paslaugų teikimo modelio susiklostymas

Pagrindinis veiksnys, lėmęs Vakarų Europos medicinos paslaugų teikimo modelio atsiradimą, buvo XIII a. susiklostęs akademinis medicinos mokymas viduramžiškuose Vakarų Europos universitetuose. Naujai įkurtuose medicinos fakultetuose mokymosi programa rėmėsi antikos bei arabų medicinos žinių tekstais²⁰. Iš jų svarbiausi buvo antikos gydytojų Hipokrato (460–377 pr. Kr.), Pedanijaus Diskordijaus (40–90 m.), Klaudijaus Galeno (129–200 m.?) raštai. Šių mokslinių veikalų pagrindu su-

siformavo teorinė medicina, o šių tekstų skaitymas, nagrinėjimas, teorijų loginis aiškinimas ir plėtojimas tapo pagrindiniu šaltiniu pažinti mediciną ir visus jos dėmenis. Universitetus baigę gydytojai, apgynę medicinos daktaro laipsnį, buvo autoritetingiausia medicinos pagalbos teikimo jėga, o įgytas diplomą apibrėžė jų veiklos galimybių lauką ir teisėtumą²¹.

Svarbiausia iš visų buvo keturių humorų teorija, kurios pagrindai buvo išdėstyti antikiniame Klaudijaus Galeno veikle „Medicinos menas“. Anot šios teorijos, visos ligos atsirandančios dėl keturių žmogaus kūne esančių ir cirkuliuojančių skysčių (kraujo, geltonosios tulžies, juodosios tulžies, gleivių) disbalanso²². Vakarų Europos universitetuose gerokai papildyta ši teorija ir pagal ją išplėtoti ligų diagnozavimo ir gydymo būdai išliko medicinos žinių šerdimi iki pat XVIII a. vidurio²³.

Reikšmingą studijų dalį sudarė ir astrologijos bei astrologijos paskaitos, kuriose įgytos žinios buvo svarbi minėtos teorijos dalis, jos pasitelktos prognozuojant įvairias ligas ir gydant ligonius²⁴. Remdamiesi keturių humorų teorija, medicinos daktarai grindė daugelio žmogaus ligų priežastis ir joms gydyti skirtų priemonių tinkamumą.

Užk), Nr. 103, p. 100; Lietuvos Metrika (1499–1514), 8-oji Užrašymų knyga, parengė A. Baliulis, Vilnius, 1993 (toliau – LM 8 Užk), Nr. 555; Lietuvos Metrika (1522–1529), 12-oji Užrašymų knyga, parengė D. Antanavičius ir A. Baliulis, Vilnius, 2001 (toliau – LM 12 Užk), Nr. 685; (Lietuvos Metrika (1524–1529), 14-oji Užrašymų knyga, parengė L. Karalius, D. Antanavičius (tekstai lotynų kalba), Vilnius, 2008 (toliau – LM 14 Užk), Nr. 171, 150, 151; Lietuvos metrika (1566–1574), Užrašymų knyga 51, parengė A. Baliulis, R. Ragauskienė, A. Ragauskas, Vilnius, 2001 (toliau – LM 51 Užk), Nr. 238; 1557 m. Mikalojaus Radvilos suteiktas namo dovanojimo aktas gydytojui Joachimui Cimmermanui, in: LMAVB RS, f. 1, b. 200. Žygimanto pirmojo privilegija medicinos daktarui Jonui de Valentini, in: LMAVB RS, f. 273, b. 425.

²⁰ F. Wallis (ed.), 2010, p. 131; C. D. O'Malley, C. D., 1970, p. 92.

²¹ Ten pat, p. 131, p. 255; В. Г. Мицельмахерис, 1967, p. 25; 1556 m. Jurgiui Petkūnui suteiktas medicinos ir filosofijos daktaro diplomai, in: LMAVB RS, f. 6, b. 90.

²² С. М. Марчукова, 2003, p. 130; F. Lebrun, 1997, p. 21.

²³ С. М. Марчукова, 2003, p. 181–182; S. Slonimskis, 1929, p. 39; Paracelsas Paragranum. Antra knyga. Pirmas traktatas. Apie filosofiją, in: Filosofijos istorijos chrestomatija, atsakingas redaktorius A. Rybelis, Vilnius, 1986, p. 38–53; F. Wallis (ed.), p. 255, 192, 198.

²⁴ Z. Gajda, 2011, p. 208; F. Wallis (ed.), 2010, p. 205; В. Г. Мицельмахерис, 1967 p. 22; Lietuvos katalikų dvasininkai, 2009, p. 35–36.

Dažniausiai jie koncentravosi į skirtingų vidaus ligų gydymą. Medicinos daktaras įvairias ligas diagnozuodavo pagal išorinius simptomus, ligoonio šlapimo spalvą, pulsą, nusiskundimus, jam būdingą temperamentą ar astrologinį žvaigždžių išsidėstymą²⁵. Gydė dažniausiai vaistais ir gydomosi procedūromis, pagrįstomis ta pačia keturių humorų teorija²⁶.

Tiesa, per visą šį ilgą laikotarpį atsirado pavienių medicinos daktarų, kurie iš esmės suabejojo šios keturių humorų teorijos bei astrologinių prognozių tinkamumu pažinti žmogaus kūną kankinusias ligas ir jas gydyti²⁷. Žymiausias jų buvo Paracelsas, aršiai sukritikavęs antikinių veikalų turinį ir ėmęs ieškoti naujų būdų pažinti ir gydyti žmogų²⁸. Taip pat paminėtinas Williamas Harvey'us (1578–1657), kuris savo tyrimais nustatė kraujotakos sistemos ir širdies funkcijas bei įrodė, kad Galeno teorija apie keturis žmogaus kūne cirkuliuojančius skysčius yra klaidinga²⁹. Deja, tuo metu humoralinė teorija buvo giliai įsišaknijusi į visą medicinos pažinimo mokslą, tad šių mokslininkų ir keletu kitų medicinos „maištininkų“ idėjos nesusilaukė amžininkų palaikymo, nebuvo priimtos iki pat Apšvietos laikotarpio.

Nors iki pat XVIII a. Vakarų Europos universitetų dėstomų medicinos mokslų turinys buvo panašus ir rėmėsi jau minėtais antikiniaiis veikalais, keturių humorų

teorija bei astrologijos mokslu, vis dėlto tarp įvairių šalių akademijų būta ir skirtumų. Pavyzdžiui, kaip Medicinos fakulteto profesūra bandė susidoroti su įvairiais intelektualiniais uždaviniais, plėtodama antikinės teorijas, kaip toleravo įvairius mokslinius tyrimus³⁰. Fakultetų populiarumas ir stiprumas itin priklausė nuo jų sugebėjimo pritraukti ir išlaikyti tarp savo personalo didžiausius to meto medicinos autoritetus bei suteikti geras sąlygas dirbti ir studijuoti. Nuo pat XVI–XVIII a. žymiausi ir stipriausi buvo italų, ypač Paduvos ir Bolonijos universitetų medicinos fakultetai, prie kurių finansavimo ir stiprumo nemenkai prisidėjo vietinė miestų valdžia³¹. Tuo metu vokiškų žemių, taip pat šalia LDK buvusios Krokuvos akademinės medicinos mokymo įstaigos buvo menkai išvystytos ir finansiškai remiamos, dėl to dažnai neturėdavo net svarbiausio būtinąjį personalo, buvo aplenkiamos ir vietos studentų, kuriems jos neturėjo ko pasiūlyti³².

Ryškiausiai skyrėsi įvairių Europos universitetų požiūris į chirurgijos mokslą. Iki šiol medicinos istorijos historiografijoje dominuoja pozicija, kad visuose Europos universitetuose mokslus baigę medicinos daktarai privalėjo prisiekti, kad niekuomet nesitaps savo rankų krauju ir neužsiims chirurgijos procedūromis³³. Toks griežtas reikalavimas buvo taikomas tik kelete mokymosi įstaigų, kaip antai Paryžiaus ir Anglijos medicinos mokyklose, kuriose chirurgija buvo traktuojama kaip neprideranti prestižiniam medicinos daktaro pro-

²⁵ Paracelsas Paragranum. Antra knyga. Pirmas traktatas. Apie osofiją, in: Filosofijos istorijos chrestomatija, atsakingas redaktorius A. Rybelis; Vilnius, 1986, p. 41–42, 44–45.

²⁶ Ten pat; F. Lebrun, 1997, p. 22–23.

²⁷ R. Porter, p. 170–172.

²⁸ T. von Hohenheim (Paracelsus), S. 19–20; Ph. Ball, 2007 p. 13.

²⁹ E. R. McGrew, 1985, p. 144; R. Porter, p. 277.

³⁰ F. Wallis (ed.), 2010, p. 191–192.

³¹ C. D. O'Malley, 1970, p. 90.

³² Z. Gajda, 2011, p. 198, 202.

³³ Kauno miesto medicinos, 1993, p. 66; C. M. Марчукова, 2003, p. 182 ir kt.

fesijos luomui³⁴. Be to, draudimas verstitis chirurginėmis procedūromis galiojo būsimiems dvasininkams, kurie šalia teologijos, filosofijos mokslų dažnai baigdavo ir medicinos studijas³⁵. Tas draudimas buvo grindžiamas 1215 m. IV Laterano susirinkimo priimtomis nuostatomis, kad dvasininkams draudžiama pralieti kraują bet kokiomis priemonėmis ir būdais. Viena iš jų – chirurgijos menas, kurį praktikuojant atliekamos kūno įpjovimo, prideginimo procedūros³⁶. Nors tai netaikyta visiems medicinos studentams, šis draudimas prisidėjo prie chirurgijos nepopuliarumo ir marginalizavimo akademinėse medicinos mokslo įstaigose.

Vis dėlto daugelyje Europos universitetų pasauliečiams studentams chirurgija formaliai nedrausta ir išliko antraeiliumi medicinos lavinimo dalyku, jų studentai buvo supažindinami su teoriniais chirurgijos pagrindais³⁷. Šiuose universitetuose pradėjo formuotis dvejopa chirurgijos samprata. Tie medicinos profesoriai, kurie ir toliau gilinosi į šią medicinos šaką, domėjosi tik ta chirurgijos dalimi, kuri buvo skirta įvairioms vidaus ligoms gydyti, be to, studentus skatino geriau pažinti ir paties žmogaus kūno anatomijos dalis³⁸. Tačiau visose akademinėse institucijose atsiribota nuo

chirurgijos dalies, kuri, medicinos daktarų manymu, nereikalavo sudėtingos intervencijos į žmogaus vidaus organus, kaip antai įvairių lūžių ir žaizdų tvarkymas. To meto supratimu, šioms procedūroms atlikti pakako gerų praktinių įgūdžių ir nebuvo būtina baigti universitetą³⁹.

Vis dėlto iki pat XIX a. pradžios chirurgijos taikymą įvairioms vidaus ligoms gydyti ir jos vystymą universitetuose ribojo to meto medicinos galimybės. Įvairios rimtesnės ar vidaus organų operacijos praktiškai buvo neįmanomos nesant anesteziologijos, antiseptikų ir neturint tinkamų priemonių sustabdyti kraujavimą⁴⁰. Nepaisant to, telkiamasis į žmogaus kūną kaip tyrimo objektą leido geriau pažinti jo sandarą, funkcionavimą. Todėl svarbiausi atradimai ir naujovės, XVI–XVIII a. padaryti universitete, siejosi su žmogaus kūno anatomijos, patologijos ir kai kurių fiziologijos ypatumų pažinimu. Ši medicinos sritis jau XVI a. viduryje peržengė klasikinės graikų medicinos autoritetų diktuotas žmogaus kūno pažinimo ribas⁴¹. Prie anatomijos mokslo vystymo labiausiai prisidėjo Italijos, ypač Paduvos, universitetai⁴². Didžiausią įtaką tam padarė universitetų aplinkoje dažniau atliekami žmogaus kūno skrodimai, užgimęs anatomijos teatras ir paskaitų pobūdis, kai anatomija dėstoma šalia skrodžiamo žmogaus kūno, tiesiogiai tai stebint šios paskaitos dalyviams. Tokių paskaitų iniciatorius buvo Andreas Vesalius (1514–1564). Paduvos universitete jis reformavo iki tol buvusį anatomijos dė-

³⁴ F. Wallis (ed.), 2010, p. 288.

³⁵ W. Pawlikowska, 2005, p. 180, 181, 186; LMAVB RS, f. 6, b. 90; Lietuvos katalikų dvasininkai, 2009, p. 113, 147.

³⁶ 18-asis Ketvirtąjo Laterano susirinkimo nutarimas, [prieiga internetui], in: <http://www.legionofmarytidewater.com/faith/ECUM12.HTM#14>, [2016-03-14].

³⁷ Ch. Talbot, 1970, p. 80; E. R. McGrew, 1985, p. 322–324.

³⁸ T. I. L. Conrad, M. Neve, V. Nutton, R. Porter, A. Waer, 2003, p. 278; Ch. Talbot, 1970, p. 81; C. D. O'Malley, 1970, p. 100; B. D. Ruderman, 1995, p. 108; F. Wallis (ed.), 2010, p. 288.

³⁹ E. R. McGrew, 1985, p. 320–322.

⁴⁰ R. Porter, p. 277.

⁴¹ C. D. O'Malley, 1970, p. 97.

⁴² E. R. McGrew, 1985 p. 11–12; Z. Gajda, 2011, p. 208–209.

tymą. Jo pagrindu tapo 1543 m. išleistas A. Vesaliaus veikalas „De humani corporis fabrica libri septem“ (Septynios knygos apie žmogaus kūno sandarą). Šiame darbe pirmą kartą išsamiai išaiškinta žmogaus kūno sandara ir, o tai labai svarbu, ji iliustruota natūralistinėmis anatomicinėmis graviūromis, leidusiomis geriau išnagrinėti bei pažinti žmogaus kūną⁴³. Šioje knygoje A. Vesaliaus pasiūlytas žmogaus kūno pažinimo būdas buvo revoliucingas ir jau iki XVI a. pabaigos jo mokinių ir sekėjų dėka priimtas daugelyje Europos universitetų⁴⁴.

Antroji chirurgijos dalis, nuo kurios universitetinis medicinos lavinimas visiškai atsiribojo, buvo atiduota į amatininkų barzdaskučių-chirurgų rankas⁴⁵. Jiems buvo leista atlikti įvairias procedūras, skirtas traumoms gydyti, pavyzdžiui, tvarkyti žaizdas, lūžusius kaulus ir atstatyti išnirusius sąnarius. Barzdaskučiai-chirurgai taip pat gydė įvairias odos ir venerines ligas, traukė dantis, šalino kataraktą, kartais buvo kviečiami į gimdymus, kur, mirstančioms moterims atlikę cezario pjūvį, bandydavo išgelbėti naujagimį⁴⁶. Jiems buvo leista atlikti ir kai kurias procedūras, tiesiogiai susijusias su humoraline teorija, kaip antai taurių ir dėlių statymas, gydomųjų vonių darymas ar kraujo nuleidimas. Pastaroji procedūra ypač dažnai taikyta įvairioms ligoms gydyti, nes, to meto supratimu, geriausiai subalansuodavo keturis žmogaus kūne cirkuliuojančius skysčius – geltonąją ir juodąją tulžį, gleives ir kraują⁴⁷. Barz-

daskučiai-chirurgai tapo vieninteliais oficialiais tokių paslaugų teikėjais. Toks šios chirurgijos srities atribojimas nuo akademinės medicinos buvo esminis momentas atskiriant medicinos daktarų ir barzdaskučių-chirurgų praktikos veiklas ir gydymo galimybes. Barzdaskučiai-chirurgai būrėsi į šalies ar miesto gildijas arba cechus, kurių teisinę padėtį apibrėžė gildijų statutai ir cechų nuostatai bei taisyklės, o veiklos galimybių lauką – narystė juose⁴⁸. Naujas personalas buvo ruošiamas tokių organizacijų viduje, meistras perduodavo žinias mokiniams. Norint tapti visateisiu barzdaskučių-chirurgu, reikėjo laikyti anatomijos ir gydymo žinių patikrinimo egzaminą, kurio eigą dažniausiai reguliuodavo ne tik vyresnieji cecho nariai, bet ir universitetinį išsilavinimą įgiję medicinos daktarai⁴⁹.

Akademinį išsilavinimą įgiję medicinos daktarai įvairias ligas gydė vaistais, kurių sudėtis ir paruošimo būdai rėmėsi keturių humorų teorija. Nesunkiems negalavimams, kaip antai peršalimas ar virškinimo sutrikimai, buvo taikomos paprastos gydymosi priemonės, lengvai randamos ir prieinamos gyvenamoje aplinkoje: įvairios žolės ir jų nuovirai, antpilai, gyvulių taukai ir panašiai. Tačiau visas rimtesnes ligas galeniškąja medicinos teorija besiremiantys daktarai siūlė gydyti vaistais, kurie susideda iš kuo daugiau ir įvairesnių medžiagų. Iki XVIII a. pabaigos, kai Europoje užgimė mokslinė farmacija, buvo manoma, kad vaisto gydomąją galią sustiprina jo komponentų gausumas ir egzotiškumas⁵⁰. Dėl to jau XIII a. pirmoje pusėje

⁴³ F. Wallis (ed.), 2010, p. 198; C. D. O'Malley, 1970, p. 97–98.

⁴⁴ E. R. McGrew, 1985, p. 12.

⁴⁵ Ten pat; F. Wallis (ed.), 2010, p. 131, 315.

⁴⁶ R. Porter, 1999, p. 277.

⁴⁷ E. R. McGrew, 1985, p. 320, 323; R. Porter, 1999, p. 119.

⁴⁸ S. Sokół, 1957, p. 46–37.

⁴⁹ Ten pat, p. 29–31; F. Wallis (ed.), 2010, p. 281–282.

⁵⁰ A. Petrika, J. Stanislovaitis, 1957, p. 74.

atsirado būtinybė steigti įstaigas, kurios užtikrintų aprūpinimą visomis reikiamomis gydomosiomis medžiagomis. Šiuo laikotarpiu pirmiausia Italijos miestuose, vėliau ir kitose šalyse atsiranda viešosios vaistinės, kurios buvo atsakingos už gydomųjų medžiagų bei vaistų tiekimą miestų gyventojams. Jas laikė ir prižiūrėjo vaistininkai, kurie reikiamų žinių, panašiai kaip chirurgai-barzdaskučiai, įgydavo praktiniu būdu, prižiūrimi medicinos daktarų⁵¹. Gana greitai vaistininkai tapo vieninteliais oficialiais gydomųjų medžiagų ir vaistų tiekėjais visoje Europoje. Įvairiose šalyse buvo pritaikyti dviejų tipų būdai reglamentuoti vaistinės ir vaistininko veiklą. Italijos, Prancūzijos miestuose vaistininkai bei medicinos daktarai buvo susibūrę į gildijas, kurių veiklą reglamentavo jų statusas⁵². Antrasis tipas – vokiškasis, kai vaistininkų teises reguliuoja miesto valdžios suteiktos privilegijos ir papildomi miesto raštai, skirti visoms vaistinėms⁵³. Tokia teisinė reglamentacija buvo pritaikyta Lenkijoje, o XVI a. steigiant pirmąsias vaistines – ir LDK⁵⁴. Iki pat XVIII a. pabaigos vaistininkai patys medikamentų nekūrė ir, gamindami vaistus, privalėjo paisyti medicinos daktarų nurodymų ir receptūrų, besiremiančių jų įgytomis žiniomis universitetuose⁵⁵. Medicinos daktarai taip pat griežtai kontroliavo vaistinių ir jose dirbusių vaistininkų vykdomą veiklą⁵⁶.

⁵¹ E. Kremers, G. Urdang, 1986, p. 33, 70, 58.

⁵² E. R. McGrew, 1985, p. 252–253; E. Kremers, G. Urdang, 1986, p. 56, 67–68.

⁵³ Ten pat, p. 85–86.

⁵⁴ *Medycyna w Gdańsku*, 1960, p. 116.

⁵⁵ R. Ragauskienė, 2007, p. 35, 40.

⁵⁶ *Ut Doctores medicinae apothecas et aromatiarias, di ligeneter quotannis revideant*, 1523, Volumina

XIII–XV a. universitetus baigę medicinos daktarai ir barzdaskučiai-chirurgai tapo vieninteliais legaliais, aiškiai apibrėžtas savo veiklos funkcijas turinčiais, gydymo paslaugas teikiančiais praktikais, o vaistininkai – vieninteliais oficialiais įvairių gydomųjų medžiagų tiekėjais visoje Europoje. Tiesa, būta ir keletu nedidelių išimčių, pavyzdžiui, vokiškuose miestuose XVI a. teisė teikti savo paslaugas buvo suteikta pribuvėjoms, Italijoje visą aptariamąjį laikotarpį leista veikti šlapimtakų akmenų šalintojams⁵⁷.

Likusioji savo sudėtimi labai marga ligų gydytojų ir medicinos praktikų dalis įvairiose Europos šalyse Bažnyčios ir vietinės valdžios buvo traktuojama kaip neleistina ir nelegali. Tačiau ji neišnyko ir toliau egzistavo kartu su oficialiąja medicina. Šių praktikų pobūdis, taikomi gydymo būdai, toleravimas, populiarumas dažniausiai priklausė nuo kiekvienos valstybės tradicijų, teisės, viešosios nuomonės bei vyraujančios religijos įtakos jai. Nors nelegalių praktikų įvairovė buvo didelė, galima išskirti dvi pagrindines jų grupes. Pirmoji – tai liaudies medicinos praktikai. Savo gydymo praktikoje jie taikė įvairius tradicinius, per amžius išlikusius ir žinomus gydymo būdus. Liaudies medicinos atstovai dažniausiai praktikavo įvairiose kaimo, neurbanizuotose vietovėse, kuriose oficialių medicinos praktikų tiesiog nebuvo⁵⁸. Miestietiška erdvė buvo ta terpė, kurioje vietą savo veiklai dažnai rasdavo ir inkognito galėdavo veikti įvairūs savamoksliai empirikai ar studijų universitete

legum, t. 1, Petersburg, 1859, p. 202, Volumina legum, t. 2, Petersburg, 1859, p. 122; E. R. McGrew, 1985, p. 252.

⁵⁷ R. Porter, 1999, p. 278; U. Rublack, 1996, p. 90.

⁵⁸ R. Porter, 1999, p. 31, 39.

iki galo nebaigę medicinos daktarai, marginalijoms priskirtini klajokliai, pragyvendavę iš savo sukurtų gydymo būdų, kurie dažniausiai buvo oficialiosios ir liaudies medicinos samplaika bei interpretacija⁵⁹. Tokių savamokslių gydytojų „sėkmės istorija“ priklausydavo ne tik nuo jų taikomų gydymo būdų poveikio, bet ir nuo teigiamo garso apie jų paslaugas sklaidos⁶⁰. Jeigu empirikų taikomi būdai ir priemonės tariamai ar realiai buvo veiksmingi, tai žinia apie jų nepaprastus gebėjimus plačiai pasklisdavo kaimuose ir miestuose, o tokio praktiko paslaugos tapdavo paklausios ir geriau apmokamos⁶¹. Susirgę rimtesne liga ar prasidėjus jos komplikacijoms, kai net labiausiai išsismokslinę, o dėl to gerai apmokami medicinos daktarai nepajėgdavo padėti, empirikų paslaugomis naudojosi ir to meto diduomenė bei miesto valdžios atstovai⁶². Tačiau gydymui nepasisekus ar nepavykus, savamoksliai gydytojai buvo apšaukiami šarlatanais ir apgavikais, ir viešajame diskurse vertinami kaip galintys labiau pakenkti nei padėti žmonių sveikatai⁶³.

Toks medicinos pagalbos teikimo modelis buvo visuotinai taikomas visoje Europoje iki pat XVIII a. pabaigos. Tik medicinos daktarų, barzdaskučių-chirurgų ir vaistininčių paslaugos buvo oficialios, todėl keliančios visuomenės pasitikėjimą.

⁵⁹ F. Lebrun, p. 26; E. R. McGrew, 1985, p. 297.

⁶⁰ S. J. Bystroń, 1994, p. 444.

⁶¹ L. Gašiorowski, 1853, p. 180; Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kasdienis gyvenimas, Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija, sudarė A. Baliulis, E. Meilus, Vilnius, 2001 (toliau – LDK kasdienis gyvenimas); p. 54; D. Gentilcore, 2006, p. 254, 255.

⁶² R. Porter, 1999, p. 277.

⁶³ E. R. McGrew, 1985, p. 298. J. Lelis, Medicinos pagalba Lietuvoje iki XIX a. pradžios, p. 121–122.

Toks medicinos pagalbos teikimo modelis aiškiai atskyrė legalų, apibrėžtas funkcijas ir veiklos galimybes turintį medicinos personalą nuo nelegalių medicinos praktikų, kurių veiklos galimybės labiausiai priklausė nuo oficialių praktikų prieinamumo tam tikroje teritorijoje. Vis dėlto, nors skyrėsi oficialių ir neoficialių medicinos praktikų veiklos teisėtumas ir viešojo nuomonė apie jų veiklą, nelegalių medicinos praktikų paslaugų paklausa priklausė nuo oficialių medicinos praktikų kiekio ir prieinamumo tam tikroje teritorijoje, jų taikomų gydymo būdų veiksmingumo.

Vakarietiško medicinos pagalbos teikimo modelio recepcija LDK

Kai humoralinė teorija jau buvo įsigalėjusi ir intensyviai plėtojama universitetuose, o ja vadovaujantis susiklostęs medicinos pagalbos teikimo modelis ir jai atstovaujantis personalas tapo įprastas visoje Vakarų Europoje, LDK tokio tipo medicina dar nebuvo pažįstama.

Pirmieji vakarietiško tipo praktikai, nuolatos veikiantys LDK teritorijoje, atsirado vėliausiai visoje Europoje – XV–XVI a. sandūroje. Jų pasirodymą šios šalies teritorijoje reikėtų sieti su po ilgos pertraukos vėl atgimusiu valdovo dvaru. Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Aleksandriui nuolat reziduojant šalyje, jo aplinkoje veikė keletas iš Lenkijos atvykusių medicinos daktarų, barzdaskučių ir vaistininčių⁶⁴. Visą Alek-

⁶⁴ Tai atspindi valdovo sąskaitų knygoje, kuriose minimas jam tarnavęs medicinos personalas, jam sumokėtos išmokos: Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro Jogailaičio dvaro sąskaitų knygos, parengė D. Antanavičius, R. Petrauskas, Vilnius, 2007; J. Skibniewska, 2015, p. 88–95. Pirmieji medicinos daktarai bei barzdaskučiai LDK teritorijoje fiksuojami Vytauto

sandro valdymo laikotarpį (1492–1506) jie rūpinosi tik valdovo ir jo dvaro reikmėmis. Tačiau jau XVI a. pačioje pradžioje tokie medicinos pagalbos teikėjai pradeda aptarnauti LDK didikus ir bajorus, o vėliau ir platesnių socialinių sluoksnių atstovus. 1509 m. Vilniuje suteikiama privilegija barzdaskučių cechui, 1510–1522 m. laikotarpiu šiame mieste įsteigiama ir pirmoji viešoji vaistinė⁶⁵. LDK teritorijoje atsiradus ir pradėjus plisti pagal Vakarų Europoje susiklosčiusią tvarką veikiančius medicinos praktikams, ėmė ryškėti aiški perskyra tarp įvairaus tipo personalo veiklos teisėtumo ir viešosios nuomonės apie jų veiklą. Vis dėlto svarbus momentas, lėmęs Vakarų Europos medicinos pagalbos teikimo modelio klostymąsi LDK teritorijoje, buvo tai, kad šioje šalyje iki pat XVIII a. antros pusės nebuvo akademinės medicinos mokslo institucijos. Europoje XVI–XVIII a. universitetas buvo svarbiausia mokslinių medicinos žinių sklaidos vieta. Jų aplinkoje išugdyti medicinos daktarai ne tik užsiėmė gydymo praktika, bet ir aktyviai dalyvavo moksliniame gyvenime – rašė ir leido medicininius traktatus, kvestionavo įvairius savo kolegų teiginius ir kompetencijas. Universitetas buvo vieta, kurioje aptariamoms, priimamos bei įgyvendinamos arba, priešingai, atmestos įvairios teorijos ir nauji atradimai⁶⁶.

Didžioje dvare. Vis dėlto čia jų veikimas buvo fragmentiškas ir trumpalaikis. Vytauto prašymu jie atvykdavo iš Vokiečių ordino ar Lenkijos ir, suteikę savo medicinos paslaugas pačiam valdovui ar jo šeimos nariams, palikdavo šalį. Plačiau: R. Čapaitė, 2013, p. 1–47.

⁶⁵ Pirmoji vaistinė Vilniuje įkurta 1510–1522 m. laikotarpiu. Žr. LM 1 Užk, Nr. 194, p. 55; LM 10 Užk, Nr. 103, p. 100; R. Ragauskienė, 2007 p. 36.

⁶⁶ C. D. O'Malley, 1970, p. 92.

1579 m. įkurtame Vilniaus universitete, vienintelėje tokio pobūdžio įstaigoje šalyje, iki pat 1781 m. pabaigos nebuvo medicinos fakulteto. Vilniaus universitete medicinos skyriaus įkūrimą bandyta suorganizuoti kelis kartus⁶⁷. Veikiausiai, faktą, kad jis čia pradėjo veikti tik pačioje XVIII a. pabaigoje, nulėmė tokios priežastys kaip lėšų, personalo bei valdžios paramos trūkumas⁶⁸. Juk net netoli buvęs Krokuvos universiteto medicinos fakultetas dažnai nesugebėdavo išlaikyti reikiamų dėstytojų ir pritraukti čia studijuoti norinčių asmenų⁶⁹.

XVI–XVIII a. LDK teritorijoje nebuvo akademinų medicinos žinių bei inovacijų sklaidos centro. Vis dėlto per šį laikotarpį Vakarų Europos medicinos pagalbos teikimo modelis ir jo atstovai – medicinos daktarai, barzdaskučiai-chirurgai ir vaistininkai – tapo atpažįstami, vertinami, o jų paslaugos paklausios bei pageidaujamos LDK visuomenėje. Šioje šalyje veikę medicinos daktarai savo praktikoje taikė universitetuose įgytas medicinos žinias. Jie taip pat leido savo veikalus, kuriuose, aprašydami savo tyrimus, pristatydavo Europoje pripažintų autoritetų tezes, rašytiniu pavidalu diskutuodavo su savo kolegomis įvairiais teoriniais ir praktiniais medicinos klausimais⁷⁰. LDK buvo medicinos dak-

---

⁶⁷ P. Rabikauskas, 2002, p. 276–280.

⁶⁸ Ten pat, p. 271, 273, 274; V. Bogašis, 1997, p. 17–18.

⁶⁹ Z. Gajda, 2011, p. 198, 202; V. Bogašis, 1997, p. 20.

⁷⁰ Felicis Plateri...; Simoni S., *Disputatio de putridine...*, Cracoviae, 1584; Simoni S. *Commentaria medica et physica ad aliquot scripta*, Vilnae, 1584; A. Grutinius, *Medicus dogmaticus*, Cracoviae, 1598; S. Bisius, *Responsum Stephani Bisii Philosophiae et Medicinae Doctoris ad Amicum Philosophum, De melancholia, mania et Plica-Polonica*, Vilnae, 1772;

tarų, kurie šios šalies medicinoje bandė įvesti ir keletą naujovių, kurios, veikiausiai, dėl akademinio medicinos centro trūkumo nesusilaukė didesnio apsvaistymo ir amžininkų įvertinimo. Ko gero, vienas iš ryškiausių tokių pavyzdžių buvo XVIII a. antroje pusėje LDK veikęs italas Steponas Bizijas (1724–1790?). LDK kontekste jis pasižymėjo tuo, kad 1770 m. moksliniais tikslais atliko pirmą šios šalies teritorijoje viešą skrodimą, nors kitur Europoje tai jau buvo nuo XVI a. įprasta praktika⁷¹. Europos kontekste svarbi S. Bizijo 1772 m. išleista poleminio pobūdžio knygelė „Apie melancholiją, maniją ir kaltūną“. Joje S. Bizijas pirmą kartą išsakė teiginį, kad kaltūnas (lot. *plica polonica*), kuris tuo metu visoje Europoje laikytas rimta liga, nėra atskira liga, o tik su nešvara ir kitomis ligomis susijęs reiškinys⁷². Deja, tokia S. Bizijo idėja atgarsio susilaukė tik po šimto metų, kai 1875 m. lenkų gydytojas Henrikas Dobžickis (1843–1914) naujai įrodė, kad kaltūnas tėra liaudies apsilėidimo, prietarų ir nešvaros pasekmė⁷³.

Didikai, bajorai ir pasiturintys miestiečiai su akademinėmis medicinos žiniomis ir Europoje susiklosčiusia medicinos teorija ir praktika geriau susipažindavo nuo

XVI a. suintensyvėjusiose edukacinėse bei pažintinėse kelionėse į užsienį. Šių kelionių metu jie patys studijuodavo universitetuose ar juos aplankydavo, o tai jiems atvėrė galimybę pažinti juose dėstomų medicinos dalykų turinį ir užsienyje dirbusius medicinos praktikus, jų mokslinius darbus⁷⁴. Po šių kelionių grįžę namo jie parsiveždavo įvairių knygų, tarp kurių galėjo būti ir medicinos veikalų⁷⁵. Taip pat, XVI a. pradžioje Europoje suintensyvėjus knygų leidybai ir prekybai, LDK teritoriją vis dažniau pasiekdavo įvairios pasaulietinės knygos, tarp kurių būta ir medicininio pobūdžio⁷⁶. XVI–XVII a. LDK ir Lenkijos teritorijoje išpopuliarėja sutrumpinti, adaptuoti Vakarų Europos medicinos daktarų darbai, pritaikyti savigydos poreikiams tenkinti⁷⁷. Vienas iš tipinių tokio pobūdžio leidinių buvo 1568 m. Martyno Sienniko (XVI a. pirmą pusę–1588?) sudarytas „Žolynas“ (*Herbarz polski...*), kuris susilaukė bent kelių perleidimų. Šis leidinys sudarytas iš keliolikos skirtingų antikos ir tuometinių laikų autoritetų darbų, o pats jo autorius pažymi, kad jis surašytas tam, kad ir paprasti žmonės žinotų, kaip

S. Bisius, *Epistola medico-anatomica de methodo adhibita in curatione febris malignae malignorum refellens obtractions ad rationales philosophiae et medicinae professors*, Vilnae, 1773.

⁷¹ J. Lelis, 1960, p. 121; S. Bisius, *Epistola medicine anatomica de morbo quatuordecim annorum ad rationales medicinae professors*, list doktorski y anatomiczny o chorobie od lat czternastu do doskonalych medicinecny nauzcycielow, Vilnae, 1770.

⁷² *Responsum Stephani Bisii Philosophiae et Medicinae Doctoris ad Amicum Philosophum, De melancholia, mania et Plica–Polonica*, p. 6, Vilnae, 1772; L. Gąsiorowski, 1939, p. 54; S. Slonimskis, 1929, p. 30; B. Г. Мицельмахерис, 196, p. 68.

⁷³ V. Gudienė, 2008.

⁷⁴ R. Subotkevičienė, 2015, p. 191–192, 203–206; B. Connor, p. 81; K. J. Vaišnoravičius, *Kelionė po Europą su jaunuoju kunigaikščiu Ostrogiškiu. 1667–1669 metų dienoraštis*, Vilnius, 2009, p. 79–80; I. Petrauskienė, 2000, p. 172–173.

⁷⁵ I. Petrauskienė, 2000, p. 171–188 172, 179, 182–183.

⁷⁶ Ten pat. Taip pat: Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai, parengė Nojus Feigelmanas, Irena Daugirdaitė, Petras Račius, Vilnius, 2003; Kamajai [1654-05-12], VUB RS, f. 57-B53-42, l. 481 v.

⁷⁷ Tipiniai tokių veikalų pavyzdžiai: M. Siennik... *Herbarz polski*: To iest o przyrodzeniu zioł y drzew rozmaitych, księgi dwoie, Doctora Marcina Urzędowa..., W Krakowie, 1595; S. Syrenius, *Zielnik herbarzem z języka łacińskiego zowią, to iest opisanie własne imion, kształtu, przyrodzenia, skutków y mocy ziół wszelakich...*, Cracovie, 1613.

kokias ligas gydyti ir kaip kokius vaistus pagaminti⁷⁸. Nuo XVII a. LDK ir Lenkijoje imta dažniau naudotis prognostiniais kalendoriais, kuriuose pagal to meto medicinos mokslo nuostatas buvo sudaromos išankstinės įvairių sunkių ligų astrologinės prognozės, pažymimos datos, kai galima tikėtis epidemijų proveržių, kada geriausia nuleisti kraują ir vartoti vaistus⁷⁹. Tokių kalendorių aktualumą iliustruoja 1696 m. surašytas Jono Leono Ozemblovskio dienoraštis⁸⁰. Šis dienoraštis surašytas ant tuščių taisyčių pačias metais išleisto prognostinio kalendoriaus lapų. Jo autorius, sekdamas po ranka turimu kalendoriumi, šalia dienos aktualijų kartkartėmis pažymi, kad ši diena tinkama gerti ir naudoti vaistus⁸¹. Kai kuriuose iš šių kalendorių pateikiamos ir konkretesnės prognozės. Štai 1715 m. Supraslio bazilijonų kalendoriuje galima aptikti tokią prognozę: „Kovo 4 dieną, kuri bus Saturno galioje, pasireišk didelės melancholikų baimės ir staigios mirtys. O to paties mėnesio 14 dieną Dievo valia numatomos apopleksijos, padaugės didžiulių galvos skausmų ir akmenų priepuolių. Balandį, per Šventas Velykas,

⁷⁸ J. Szostak, 2016, p. 128–129, 14–16; M. Sienik..., p. 2–4.

⁷⁹ Kalendarz Gospodarski Na rok Panski [1781, 1785, 1789, 1790, 1793–1796, 1798] zawierający święta rzymskie i ruskie tudzież. Bieg Planet, odmiany Powietrza, wscho i zachod słońca, zaćmienia, Prognostykarskiej umiętności i Astrologicznych wieszczbiarstw niemylnie prawidła, oraz inne ciekaww Obserwacye..., Grodne; Kalendarz polski, y ruski święta roczne biegi miesięczne, signa zodiaci, aspekta, wybory. Prognostyk generalny, y partyklarny w sobie zamykający a na rok panski [1715–1716, 1783–1797], W Suprasliu.

⁸⁰ Vilkmergės bajoro Jono Leono Ozemblovskio 1696 m. Dienoraštis, in: LNMB RS, R. 1405.

⁸¹ Ten pat; Nowy y stary kalendarz swią locznych y biego w niebieskich z wyborem czasów y aspektami, na rok panski MDCXCVI, in: LNMB RS, B1258.

įvairiose vietose pasitaikys tulžingų karštinų ir staigių pleurų proveržių.“⁸²

Vis dėlto dauguma užsienio ir vietinių knygų buvo brangios ir ne visiems prieinamos⁸³. Dėl to, taip pat išpopuliarėjus „Silva Rerum“ žanrui, įvairios su medicina susijusios žinios plinta ir išrašų bei užrašų pavidalu⁸⁴. Juose mažai gilinamasi į teorinius to meto medicinos klausimus, o daugiausia pateikiami įvairių ligų, jų gydymo priemonių bei vaistų aprašymai, gana dažnai atitinkantys Vakarų Europoje įsigalėjusios keturių humorų teorijos principus⁸⁵. Matyt, praktinį medicinos pobūdį, tačiau stokojančių teorinių žinių, užčiuopia Bernardas Connoras. XVII a. savo laiškuose iš Lenkijos jis rašo, kad Abiejų Tautų Respublikoje medicina nėra pažangi ir mažai susipažinusi su šio mokslo pasiekimais anatomijos ir chemijos srityje. Nepaisant to, jie turi visų vaistų, tokių pat kaip Anglijoje, bet jų vartojimui dažnai neturi jokio teorinio pagrindimo⁸⁶. Įvairių europietišku medicinai traktatų ir jų ištraukų skaitymas bei rašymas, juose esančių gydymo būdų

⁸² Kalendarz polski, y ruski święta roczne biegi miesięczne, signa zodiaci, aspekta, wybory. Prognostyk generalny, y partyklarny w sobie zamykający a na rok panski 1715, W Suprasliu, be numeracijos.

⁸³ I. Petrauskienė, 2000, p. 175.

⁸⁴ F. Dargusz od chorobie wenerycznej, 1792, in: LMAVB RS, f. 9, b. 1989; Medicininiai ir sveikatinimosi užrašai, in: LMAVB RS, f. 79, b. 669; XVII a. gydomąją reikšmę turinčių augalų žodynas, in: LMAVB RS, f. 22, b. 15; Varias observaciones medicas, in: LMAVB RS, f. 9, b. 934; Frydricho Šulco 1739 m. sudarytas rankraštis vaistų receptų, vaistinių medžiagų ir jų gydomųjų savybių aprašų rinkinys, in: VUB RS, f. 26, b. 3635.

⁸⁵ XVII a. Silva rerum, in: VUB RS, f. 3, b. 2429, l. 31v.; Frydricho Šulco 1739 m. sudarytas rankraštis vaistų receptų, vaistinių medžiagų ir jų gydomųjų savybių aprašų rinkinys, in: VUB RS, f. 26, b. 3635; Mecum Medicum to iest krotkie y doswiadzone, LMAVB, f. 12–3094.

⁸⁶ Bernard Connor, p. 89–90.

taikymas iš dalies kompensavo akademinės medicinos trūkumą, tačiau neleido kaip reikiant perimti Europoje įsitvirtinusių teorinių medicinos žinių.

Tai, kad LDK nebuvo medicinos akademijos, labiausiai lėmė, jog medicinos daktarai, veikę šios šalies teritorijoje, daugiausia buvo svetimšaliai, atvykdavę iš Lenkijos, Italijos, nuo XVII a. antrosios pusės kiek daugiau iš įvairių vokiškų miestų⁸⁷. Iš LDK teritorijos kilusių medicinos daktarų, kurie užsienyje buvo studijavę mediciną, buvo palyginti nedaug. Tyrimo metu per visą XVI a. su LDK teritorija ir veikla joje susijusių medicinos daktarų užfiksuota 91. Iš jų tik 7 galime vadinti vietiniais: Andrių, Joną ir Jurgį iš Kauno, Bonaventūrą Paulaitį, Žygimanto Senojo daktarą Tomą, Jurgį Petkūną ir Pranciškų Skoryną, kurie medicinos veikla praktiškai nesivertė⁸⁸.

LDK teritorijoje medicinos daktarai (šaltiniuose įvardijami: rusėniškai – *доктор*, lotyniškai – *doctor, fisicus, physicus, medicinae doctor*, lenkiškai – *doktor medycyny*) dažniausiai dirbo valdovo ir didikų, kaip antai Goštautų, Sapiegų, Radvilų, Masalskių, dvaruose⁸⁹. Poreikį turėti

medicinos daktarus savo aplinkoje, matyt, sąlygojo tos pačios didikų ir bajorų edukacinės kelionės į užsienį, kurių metu jie susipažindavo su europietiška medicinos praktika ir jos atstovais⁹⁰. Valdovo dvaras ir didikai medicinos daktarus į savo dvarus prisiviliodavo siūlydami jiems nemenką atlygį bei už nuopelnus ir paslaugas suteikiamomis nekilnojamojo turto naudojimo bei atleidimo nuo mokesčių privilegijomis⁹¹, taip pat finansiškai rėmė jų leidžiamus veikalus ar net patys finansuodavo jų studijas⁹². Štai šveicaras Feliksas Plateris (1536–1614) 1597 m. Frankfurte išleistos knygos apie karštinių priežastis ir gydymą pratarmėje kreipiasi į Biržų ir Dubingių kunigaikštį Jonušą Radvilą teigdamas, kad be jo suteiktos stipendijos bei paramos šis veikalas nebūtų išvydęs dienos šviesos⁹³. Dėl savo išsilavinimo, autoritetingų medicinos ir filosofinių mokslinių veikalų tikymo, gydant LDK teritorijoje, medicinos daktarai gerbti ir jų teikiamos paslaugos itin vertintos. Tačiau jų prieinamumą platesniems socialiniams sluoksniams ribojo didelės paslaugų kainos. Pavyzdžiui, 1568 m. Žygimantui Augustui tarnavęs medicinos daktaras Piotras iš Poznanės gavo net 500 auksinų (~15 000 gr.) per metus, Baltramėjus Sabinka 300 (~9 000 gr.), o 1574 m. Vilniaus katedros kanauninko visos metinės pajamos siekdavo apie 53 kapas grašių (~3 180 gr.), paprasto darbininko – apie 7,5 kapos grašių (~450 gr.)

⁸⁷ Bernard Connor, p. 81.

⁸⁸ Duomenys gauti atlikus prozopografinį tyrimą, kurio vienas iš tiriamųjų klausimų buvo medicinos daktarų kilmė. Ji nustatyta remiantis patronimika, epistolika, testamentais, nekilnojamojo turto suteikčių, privilegijų, teismų bylų bei studijas universitete reglamentuojančiais šaltiniais. Visas tyrimas bus pristatytas rengiamoje disertacijoje: Monika Ramonaitė, „Diagnosis, prognosis et curatio: medicinos žinios ir gydymo kultūra LDK: XVI–XVIII a.“, Vilniaus universitetas, Istorijos fakultetas.

⁸⁹ Felicis Plateri..., p. 3–4; A. Grutinius, Medicus Dogmaticus, Cracoviae, 1598, b. n.; Prancūzų gydytojų mokslo..., p. 128; LM 10 Užk, Nr. 103, p. 100; LM 15 Užk, b. 58, p. 98–99; LM 14 Užk, b. 147–150, p. 125, 126.

⁹⁰ R. Subotkevičienė, 2015, p. 191–192, 203–206.

⁹¹ LM 8 Užk, Nr. 555, p. 405; LM 14 Užk, Nr. 171, 150, 151; LM 51 Užk, Nr. 238; LM 12 Užk, Nr. 685.

⁹² Prancūzų gydytojų mokslo, p. 128; Andrea Grutinius, Medicus Dogmaticus, Cracoviae, 1598, b. n.

⁹³ Felicis Plateri..., p. 7–13.

per metus⁹⁴. Galima įsivaizduoti, kad paprastas miestietis sunkiai galėjo įpirkti bet kokias medicinos daktaro paslaugas. Panašu, kad tokios tendencijos būta visą aptariamąjį laikotarpį. Apie brangias skurdiesiems neįperkamas gydytojų paslaugas Vilniuje jau XIX a. pradžioje rašo medicinos daktaras Jozefas Frankas (1771–1842)⁹⁵.

Ne tik kaina, bet ir nedidelis pačių medicinos daktarų kiekis ribojo jų paslaugų pasiekiamumą. XVI–XVIII a. šaltiniuose gana retai fiksuojama viešoji medicinos daktarų veikla LDK miestuose, tokių praktikų buvo tik pagrindiniuose centruose⁹⁶. Apie nepakankamą medicinos daktarų kiekį Vilniaus mieste, kai jau buvo įsteigtas Medicinos fakultetas, rašo tuo metu čia dirbęs G. Forsteris⁹⁷. O štai XVII a. pabaigoje Jono Sobieskio dvare praktikavęs anglas B. Conradas konstatuoja ir tokio trūkumo priežastis. Anot jo, šios šalies visuomenė negali įgyti medicinos daktarų profesijos savo šalyje, matyt, turėdamas omenyje prastą Krokuvos universiteto Medicinos fakulteto padėtį. O kilmingieji, kurie dažnai keliauja ir turi finansų įgyti šią naudingą specialybę užsienyje, yra per daug pasipūtę ir tingūs, kad ryžtųsi tokioms studijoms ar tuo labiau medicinos praktikai⁹⁸.

Panašu, kad dalis LDK teritorijoje dirbusių svetimšalių gydytojų, kurie savo

kraštuose vertinti kaip vidutiniai ar išvis neturėję tinkamo išsilavinimo, čia buvo palankiai priimami, pirmiausia dėl didelio jų trūkumo ir poreikio gauti tuo metu prestižinėmis laikytas medicinos daktarų paslaugas⁹⁹. Galimas tokias tendencijas iliustruoja keli pavyzdžiai iš XVIII a. Šio amžiaus viduryje netoli Gardino gyvenęs žydas Saliamonas Maimonas savo autobiografijoje pasakoja, kad „tėvas pasitarė su vienu žydu gydytoju, kuris, tiesą sakant, niekuomet nestudijavo universitete, neturėjo jokio mokslinio laipsnio, o medicinos žinių gavo tarnaudamas pas vieną gydytoją ir skaitydamas medicinos knygas lenkų kalba: tačiau šiaip ar taip jis buvo gan neblogas gydytojas praktikas ir gana sėkmingai gydė“¹⁰⁰. O štai Vilniuje gyvenęs gamtininkas G. Forsteris medicinos daktaro laipsnį įgijo net rimtai nestudijavęs medicinos, vienos kelionės metu trumpam sustojęs Halės mieste, tikėdamasis Vilniuje po truputį deramai pramokti gydytojo praktikos ir iš to prasigyventi¹⁰¹. Turbūt ryškiausiai kvalifikuotų ir apskritai medicinos daktarų trūkumas atsiskleidė tik įsteigtame Vilniaus universiteto Medicinos fakultete. Du iš keturių naujai įkurtame fakultete dėščiusių dėstytojų – Mikalojus Renjė ir Jokūbas Briotė – turėjo chirurgo išsilavinimą, bet ne medicinos daktaro laipsnį¹⁰². J. Briotė daktaro laipsnį gavo

⁹⁴ R. Ragauskienė, 2007, p. 44; J. Ochmański, 1963, p. 150–151.

⁹⁵ J. Frankas, p. 63.

⁹⁶ T. Jevlašauskis, p. 48; Kauno miesto medicinos, 1993, p. 66; 1656 m. Kauno magistrato aktų knyga, in: VUB RS, f. 7, b. 13840, Nr. 442, l. 63; B. D. Ruderman, 1995, p. 108.

⁹⁷ Georgas Forsteris, 1988, Nr. 33, p. 136–137.

⁹⁸ Bernard Connor, p. 81.

⁹⁹ Georgas Forsteris, Nr. 32, p. 132; D. Simoni Simone, p. 529; Buccella Mikołaj, p. 74–75; AVAK, t. 28, b. 32, p. 22.

¹⁰⁰ Saliamonas Maimonas, *Gyvenimo istorija*, iš vokiečių kalbos vertė V. Gaigalaitė, Vilnius, 2004, p. 48.

¹⁰¹ Georgas Forsteris, Nr. 51, p. 176–177.

¹⁰² Universitas et Academia Vilmensis Olim a Valeriano Protasewicz Vilmensium Antistite Conditā a Gregorio XIII. P. M. a Stephano Bathoreo Aliisque Poloniae Regibus Atque ab Universitas Regni Ordinibus Probata et Confirmata Nunc ab Amplissimo Collegio Præfecto-

tik 1787 m., o M. Renjė savo medicinos daktaro disertaciją 1789 m. apgynė Karaliaučiaus universitete¹⁰³.

Barzdaskučių-chirurgų ir vaistinininkų veikla, jos įteisinimo būdai LDK teritorijoje buvo labai panašūs į visoje Europoje vyravusias praktikas. Kaip ir kitose Europos šalyse, LDK teritorijoje barzdaskučių-chirurgų (šaltiniuose įvardijami rusėniškai – *барбер*, *балбер*, lenkiškai – *balwierz*, *цыруликъ*, lotyniškai – *chirurgus*¹⁰⁴) veiklą įteisino, griežtai apibrėžė ir atliekamų paslaugų kokybę garantavo barzdaskučių cechų statutai¹⁰⁵. Pirmasis barzdaskučių cechas LDK pradėjo veikti Vilniuje 1509 m., vėliau jie imti steigti ir kituose svarbesniuose ir didesniuose centruose¹⁰⁶. LDK barzdaskučių cechai organizuoti pritaikant Gdansko cecho statutą ir barzdaskučių ruošimo bei egzaminavimo tvarką¹⁰⁷. Keletą metų pabuvę mokiniais, vėliau pameistriais, asmenys, norėdami tapti barzdaskučiais, turėjo laikyti egzaminą, susidedantį iš bendrųjų chirurgijos procedūrų atlikimo ir jai reikalingų įvairių

preparatų ruošimo žinių¹⁰⁸. LDK teritorijoje barzdaskučiai daugiausia veikdavo miestų aplinkoje, nors savo asmeninius barzdaskučius dvaruose turėjo valdovas ir didikai¹⁰⁹. To meto LDK, kaip ir kitų šalių visuomenėje įvairūs kariniai sužeidimai bei buitinės traumos buvo kone kasdieniai bei būtinės traumos buvo kone kasdieniai reiškiniai, o kraujo nuleidimas – svarbi ir itin dažna gydymo procedūra. Tai sąlygojo barzdaskučių paslaugų paklausą. O lokalus, cechinis barzdaskučių ruošimas lėmė pakankamą šių oficialių medicinos praktikų kiekį ir, palyginti su medicinos daktarais, kur kas pigesnę ir platesnę prieinamumą¹¹⁰. Nuo pat pirmųjų barzdaskučių cechų veiklos pradžios jų funkcijos tapo lengvai atpažįstamos LDK visuomenėje. Štai jau XVI a. pirmoje pusėje Gardino ir Upytės teismo bylose prašoma už patirtus tyčinius sužalojimus apmokėti barzdaskučių darbo išlaidas¹¹¹. Lygiai taip pat, kaip ir kitose Europos šalyse, medicinos barzdaskučiai daugiausia gydė įvairias išorines traumas ir sužeidimus¹¹². Vis dėlto, greičiausiai, keturių humorų teorijai itin būdingas vidaus ligų gydymo bei profilaktinės procedūras – kraujo nuleidimą, taurių statymą, nesant šalia medicinos daktarų,

---

rum Institutioni Publicæ Instaurata, ac Nomine Scholæ Principis Insignita. Anno Domini 1781, Vilnius, 1781, p. L.

¹⁰³ A. Parent, p. 105; Prancūzų gydytojų medicinos, 2015, p. 142.

¹⁰⁴ LM 14 Užk, b. 151, p. 125, 126; LM 4 TBK, b. 75, p. 95; Akty cechów wileńskich, oprac. H. Łowmiański, t. 1, Wilno, 1939, Nr. 4, p. 7–9, Nr. 41, p. 48–49.

¹⁰⁵ Akty cechów wileńskich, oprac. H. Łowmiański, t. 1, Wilno, 1939, Nr. 4, p. 7–9, Nr. 41, p. 48–49.

¹⁰⁶ Ю. Гардзееў, 2008, p. 312; А. П. Грыцкевіч, 1975, p. 61; В. Г. Мицельмахерис, 1967, p. 29; Kauno miesto medicinos, 1993, p. 69; A. Bagdonavičius, 1993, p. 102; 1545 m. Kauno magistrato aktų knyga, in: VUB RS, f. 7, b. 13840, Nr. 509, l. 63; 1583 m. Kauno magistrato aktų knyga, in: VUB RS, b. 13850, Nr. 559, l. 308.

¹⁰⁷ S. Sokół, 1957, p. 37–46; Akty cechów wileńskich, t. 1, Nr. 4, p. 7–9, Nr. 41, p. 48–49.

---

¹⁰⁸ Ten pat.

¹⁰⁹ AVAK, t. 1, Nr. IV, p. 252–257; Nr. XVIII, p. 309; Nesvyžiaus barzdaskučio pensijos išmoka, in: AGAD, AR XXI, Nr. A6; Išmoka chirurgui, in: AGAD, AR XXI, Nr. D118; 1545 m. Kauno magistrato aktų knyga, in: VUB RS, f. 7, b. 13840, Nr. 509, l. 63; 1683 m. Kauno magistrato aktų knyga, b. 13867, Nr. 37, l. 145.

¹¹⁰ AVAK, t. 1, Nr. IV, p. 253; Nr. XVIII, p. 309; Nesvyžiaus barzdaskučio pensijos išmoka, in: AGAD, AR XXI, Nr. A6; Išmoka chirurgui, in: AGAD, AR XXI, Nr. D118.

¹¹¹ AVAK, t. 18, Nr. 749, p. 29; AVAK, t. 21, b. 197, p. 156–157; AVAK, t. 26, Nr. 19, p. 11.

¹¹² Ten pat.

barzdaskučiai paskirdavo patys ar atlikdavo pacientų reikalavimu¹¹³.

XVI a. pradžioje LDK visuomenėje pradėjus veikti medicinos daktarams, taip pat medicininio pobūdžio knygų bei gydomųjų užrašų pavidalu susipažįstant su Vakarų Europoje vyravusiomis medicinos žiniomis ir taikant jas gydymui, atsirado būtinybė įsteigti gydymo priemones teikiančias įstaigas – vaistines¹¹⁴. Jau nuo XVI a. pradžios įsteigus pirmąsias vaistines jose dirbę vaistininkai (rusėniškai – аптекаръ, обътекар, lenkiškai – aptekarz, aptekar¹¹⁵) tapo vieninteliais legaliais įvairių gydomųjų medžiagų tiekėjais¹¹⁶. XVI a. pirmoje pusėje vaistinės įkuriamos sostinėje Vilniuje¹¹⁷, antroje šio amžiaus pusėje jos jau veikia ir kituose svarbiuose LDK centruose – Kaune, Gardine, Brastoje, Pinske¹¹⁸. Vaistinės buvo steigiamos valstybiniuose ir privačiuose miestuose, prie vaistinių tinklo plėtotės ypač prisidėjo 1579 m. LDK įsitvirtinęs Jėzuitų ordinas. Iki XVIII a. vidurio vaistinės buvo įsteigtos praktiškai visuose svarbiausiuose LDK centruose. Remiantis įvairiais miestų šaltiniais, iki

pirmojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo (1772) tokių įstaigų veikimo faktas fiksuojamas 17-oje LDK miestų, svarbesniuose ir didesniuose, kaip antai Vilniuje, Kaune, Gardine, vienu metu veikė ne viena, bet kelios vaistinės¹¹⁹.

Panašu, kad LDK teritorijoje pritaikytas vokiškasis vaistinių ir vaistinių legitimacijos būdas, pasiekęs šią šalį iš Lenkijos Karalystės¹²⁰. Vaistinės statusą ir vaistininkų veiklos galimybes jose reglamentavo miesto savininko suteiktos vaistinių steigimo privilegijos. Iš vaistininkų buvo reikalaujama, kad savo vaistinėse visada turėtų reikalingiausių medikamentinių žaliavų, jos būtų šviežios ir tinkamos naudoti¹²¹. Vaistininkams buvo leidžiama ne tik gaminti vaistus pagal medicinos daktarų nurodymus, bet ir pardavinėti atskiras gydomąsias medžiagas. Tiesa, jiems buvo draudžiama pardavinėti pavojingas ir nuodingas medžiagas bet kokiems asmenims, kurios, netinkamai pavartotos, galėjo pakenkti žmonių sveikatai¹²². Nors LDK teritorijoje vaistininkų cechų nebuvo, vaistininkai išsilavinimą įgydavo turbūt panašiai kaip barzdaskučiai-chirurgai. Asmuo, kandidatuojantis į vaistininkus, privalėjo pereiti visas cechinei organizaci-

¹¹³ S. Niezabitowski, *Dzienniki: 1695–1700, opracował, przygotował do druku i wstępem opatrzył A. Sajakowski, Poznań, 1998, p. 350.*

¹¹⁴ E. Kremers, G. Urdang, 1986, p. 33, 58, 70.

¹¹⁵ LM 10 Užk, Nr. 103, p. 100; LM 10 Užk, Nr. 197, p. 55; LM 1 Užk, Nr. 194, p. 55.

¹¹⁶ 1659 m. Boguslavo Radvilos privilegija suteikta Jonui Brezynai, in: J. Hačeba, „Seniausios Lietuvoje vaistinės“, in: *Farmacijos žinios*, Nr. 11, 1933, p. 12–13; 1666 m. Boguslavo Radvilos privilegija suteikta Jonui Rozenui, in: VUB RS, f. 4, b. 16971; 1691 m. Liudvikos Karolinos Radvilaitės privilegija suteikta Henrikui Cibrovskiui, in: LNMB RS, f. 93, b. 567.

¹¹⁷ Pirmoji vaistinė įkurta 1510–1522 m. laikotarpiu. Žr. LM 1 Užk, Nr. 194, p. 55; LM 10 Užk, Nr. 103, p. 100; R. Ragauskienė, 2007, p. 36.

¹¹⁸ Kauno miesto medicinos 1993, p. 58–85; B. Грыцкевіч, 1987, p. 66, 83; LDK kasdienis gyvenimas, Nr. 46, p. 505–506; A. П. Грыцкевіч, 1975, p. 61.

¹¹⁹ Atlikto tyrimo metu pavyko nustatyti, kad vaistinės LDK teritorijoje buvo įsteigtos: XVI a. – Vilniuje, Kaune, Brastoje, Pinske, Gardine; XVII a. – Mogilave, Polocke, Slucke, Kėdainiuose, Biržuose; XVIII a. – Minske, Nesvyžiuje, Vitebske, Naugarduke, Babruiske, Kražiuose, Mstislavlyje.

¹²⁰ B. Seyda, 1965, p. 425; R. Ragauskienė, 2007, p. 34.

¹²¹ 1659 m. Boguslavo Radvilos privilegija suteikta Jonui Brezynai, in: J. Hačeba, „Seniausios Lietuvoje vaistinės“, in: *Farmacijos žinios*, Nr. 11, 1933, p. 12–13; 1691 m. Liudvikos Karolinos Radvilaitės privilegija suteikta Henrikui Cibrovskiui, in: LNMB RS, f. 93, b. 567.

¹²² Ten pat.

jos mokymo sistemai būdingas pakopas. Iš pradžių jis kurį laiką buvo mokiniu, vėliau pameistriui ir galiausiai tapdavo vaistinin-kystės meistru¹²³. Apie tokį jų išsilavinimą XIX a. pradžioje užsimena ir farma-kologijos profesorius Johanas Frydrichas Volfgangas (1776–1859). Jis, rašydamas apie situaciją, kuri buvo prieš pradedant farmacininkus rengti Vilniaus universite-te, teigia, kad iki tol Lietuvoje ir Lenkijoje vaistinėse vaistinininkai buvo ruošiami iš-skirtinai praktiniu būdu kaip amatininkai ir pirkliai¹²⁴.

XVI–XVIII a. Vakarų Europos medi-cinos pagalbos teikimo modelio atstovų funkcijos tapo gerai atpažįstamos LDK visuomenėje, o barzdaskučių-chirurgų bei vaistinininkų veiklos galimybių laukas – aiš-kiškai apibrėžtas ir teisiškai reglamentuotas. Vis dėlto kitų medicinos praktikų veikla, kuri daugumoje Europos šalių laikyta ne-legalia, čia buvo plačiai naudojama ir, ma-tyt, toleruota, ypač atokesnėse, nuo pagrin-dinių centrų nutolusiose vietovėse¹²⁵. Prie to galėjo prisidėti nepakankamas kvalifi-kuotų medicinos daktarų kiekis ir didelės jų paslaugų kainos, kurios buvo neprieina-mos didžiąjai daliai LDK visuomenės. Tie-sa, šioje šalyje buvo apribojimų, susijusių su Bažnyčios mokymu.

Aptariamuoju laikotarpiu LDK, kaip ir kitur Europoje, viešajam diskursui apie

įvairių gydymo būdų tinkamumą ir taiky-mą didelę įtaką darė Bažnyčia. Anot jos, sirgdamas žmogus galėjo gydytis oficia-lios medicinos siūlomomis priemonėmis ir procedūromis, tačiau, joms nepasiteisinus, turėjo susitaikyti su tokia Dievo valia¹²⁶. Bažnyčios itin kritikuojama ir netoleruo-jama buvo tokia medicinos praktika, kai buvo taikomi įvairūs su magijos ritualais besisiejantys gydymo būdai, amuletai, su-vokiami kaip bandymas priešintis Dievo valiai, o jų naudojimas dažnai sietas su velnio įsikišimu¹²⁷. Įvairiose Europos ša-lyse ir LDK tokius neleistinus būdus daž-niausiai naudodavo įvairūs liaudies me-dicinos praktikai. LDK labiausiai netole-ruojama jų veikla buvo, kai šie gydydami naudojo žemesniuose sluoksniuose vis dar gyvybingus pagoniškus reliktus ir su jais susijusias įvairias magiškas gydomasias praktikas – įvairių gyvulių aukojimus, ma-giškus ritualus, amuletus¹²⁸. Vykdydami savo ganytojišką misiją, dvasininkai ne tik smerkė juos žodžiu, bet ir veiksmais siekė parodyti, kad pagoniško atspalvio turintys gydymo būdai yra neveiksmingi¹²⁹. Vis dėlto tie liaudies medicinos atstovų taiko-mi būdai, susiję su įvairių augalų prakti-niu taikymu gydymui, kuris buvo įgytas per daugelio kartų patirtį, išliko popula-rūs ir plačiai naudojami visą aptariamąjį laikotarpį visoje LDK teritorijoje, ypač

¹²³ B. Seyda, 1965, p. 425; R. Ragauskienė, 2007, p. 34.

¹²⁴ J. F. Wolfgang, *Uwagi historyczne nad stanem farmacyi*, in: *Dziennik Wileński*, Wilno, 1816, p. 249–258, 251–252.

¹²⁵ AVAK, t. 10, Nr. 36, p. 222–224; LDK kasdienis gyvenimas, p. 54; L. Gąsiorowski, 1853, p. 101–102; AVAK, t. 28, b. 32, p. 22; Saliamonas Maimonas, *Gyvenimo istorija*, iš vokiečių kalbos vertė V. Gaigalaitė, Vilnius, 2004, p. 48; BRMŠ, t. 2, p. 54; t. 3, p. 78, 51, 425, 275; Kauno miesto medicinos, 1993, p. 56.

¹²⁶ V. Vaitkevičiūtė, 2008, p. 73–75.

¹²⁷ Raganų teismai Lietuvoje, parengė K. Jablonskis ir R. Jاسas, Vilnius, 1987, Nr. A28, p. 53; BRMŠ, t. 3, p. 45; V. Vaitkevičiūtė, 2008, p. 17.

¹²⁸ Kauno miesto medicinos, 1993, p. 56; BRMŠ, t. 2, p. 34, 54; t. 3, p. 78, 45; t. 4, p. 12; K. Lukauskas, *Pamokslai*, parengė J. Karaciejus, Vilnius, 1996, p. 239; Raganų teismai Lietuvoje, parengė K. Jablonskis ir R. Jاسas, Vilnius, 1987, Nr. 7, p. 33–34.

¹²⁹ BRMŠ, t. 3, p. 468.

toliau nuo pagrindinių LDK centrų buvusiose vietose, kuriose apie Vakarų Europos medicinos praktiką veikiausiai išvis buvo nežinoma ar mažai kas žinoma. Jau 1782–1784 m. sudarytoje Pabaisko dekanato vizitacijoje minima, kad daugelyje parapijų išvis nėra jokio asmens, kuris mokėtų gydyti¹³⁰. O vizituojant Skiemonių dekanatą konstatuojama, kad „nei miestelyje, nei visoje parapijoje nėra gydytojo, nei kataliko, nei žydo, net ir jokios senolės tokios, kuri mokėtų gydymo paslaptis“¹³¹. Iš šio pavyzdžio matyti, kad net aptariamo laikotarpio pabaigoje medicinos, o ypač pagal Europoje susiklosčiusią praktiką dirbusio personalo, paslaugos buvo prieinamos ne visai LDK visuomenei.

XVI–XVIII a. LDK teritorijoje matome veikiančius Vakarų Europos medicinos pagalbos teikimo modelio atstovus – medicinos daktarus, barzdaskučius-chirurgus. Per šį laikotarpį jų veikla ir taikyti gydymo būdai tapo gana įprasti ir atpažįstami LDK visuomenėje, vis dėlto Vakarų Europos medicinos pagalbos teikimo modelis šioje šalyje nebuvo visiškai priimtas. Nesant akademinės medicinos centro ir trūkstant medicinos daktarų, įvairiuose Europos universitetuose akumuliuojamos medicinos žinios LDK teritorijoje buvo adaptuotos ir savaip pritaikytos, tačiau perimtos nevisiškai nuosekliai. Be to, tyrimo metu išvelgta tendencija, kad medicinos daktarai daugiausia praktikavo privačiuose dvaruose, jų paslaugos buvo brangios, o barzdaskučių-chirurgų bei vaistininkų ir jų

laikomų viešųjų vaistinių veikla fiksuojama daugiausia LDK miestų aplinkoje. Tad tokių Europos standartus atitinkančių medicinos praktikų paslaugos neapėmė visos LDK teritorijos ir atokiau nuo pagrindinių centrų gyvenusiems galėjo būti išvis neprieinamos. Veikiausiai dėl to kitų LDK veikusių medicinos praktikų teikiamos paslaugos buvo populiarios ir toleruotos, bet tik tada, jei nesikirto su Katalikų Bažnyčios diktuojamomis normomis.

Visi šie reiškiniai leido LDK atsirasti ir egzistuoti savotiškai įvairaus pobūdžio skirtingų medicinos žinių ir praktikos samplaikai, o esminių pokyčių įvyko tada, kai 1781 m. buvo įsteigtas Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas. Ilgainiui jo veikloje ir ruošiant medicinos praktikus įsivertino Europos medicinoje jau XVIII a. viduryje užčiuopiami pokyčiai. Šiuo laikotarpiu teorinio filosofinio pobūdžio mediciną ėmė keisti eksperimentinė praktinė bei klinikinė medicina. Susiklostė privalomas akademinis chirurgijos ir farmacijos išsilavinimas, o pati medicina imta skirstyti į smulkesnes sritis, leidusias geriau pažinti įvairius su žmogaus kūnu ir protu susijusius reiškinius.

Išvados

1. Atlikto tyrimo metu nustatyta, kad Vakarų Europoje įprasto medicinos pagalbos teikimo modelio formavimuisi LDK didžiausią įtaką darė čia nesusklostęs akademinės medicinos mokslas. Su Europoje įprasta medicina buvo susipažįstama kelionių metu, taip pat skaitant medicininius traktatus, jų dalis persirašant ir pritaikant gydymui, naudojantis medicinos daktarų paslaugomis. Toks medicinos žinių plitimo pobūdis lėmė, kad LDK teritorijoje geriau

¹³⁰ Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m. atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio pareidymu, parengė A. Baliulis, Vilnius, 2010, p. 83, 153, 199, 211, 306.

¹³¹ Ten pat, p. 153.

- buvo pažįstama medicinos praktika nei teorija, o tai neleido visiškai perimti Europoje įsitvirtinusio medicinos pagalbos modelio.
2. Atlikus tyrimą nustatyta, kad pagrindinis veiksnys, lėmęs medicinos pagalbos teikimo modelio susiformavimą, buvo akademinio medicinos mokslo pradžia Vakarų Europos universitetuose. Akademinis medicinos mokslas rėmėsi antikinėmis teorijomis, kurios buvo plėtojamos ir tapo pagrindiniu medicinos pažinimo šaltiniu. Universitetuose susiklostė dvejopa chirurgijos samprata. Chirurgija, skirta vidaus ligoms gydyti, toliau buvo plėtojama medicinos daktarų, tačiau chirurgijos sritis, kuriai nereikėjo intervencijos į žmogaus vidaus organus, – atribota nuo akademijų ir priskirta amatininkų barzdaskučių prerogatyvai.
  3. Akademinio medicinos mokymo rezultatas buvo triapakopė medicinos pagalbos teikimo schema: universitetus baigę medicinos daktarai, amatininkai barzdaskučiai-chirurgai ir vaistininkai, atsakingi už medikamentų gamybą ir tiekimą savo laikomose viešosiose vaistinėse. Šių profesijų atstovai tapo vieninteliais legaliais ir gerai atpažįstamais medicinos praktikais visoje Europoje. Jie neišstūmė kitų iki tol egzistavusių gydytojų, kurių paslaugos imtos laikyti nelegaliomis.
  4. LDK teritorijoje pirmieji Vakarų Europos medicinos pagalbos teikimo modelį atitinkantys praktikai pradėjo veikti XV–XVI a. sandūroje, praėjus trims šimtmečiams nuo jo susidarymo. Šiam medicinos pagalbos modeliui atstovaujantys medicinos praktikai jau XVI a. tapo atpažįstami LDK visuomenėje, o barzdaskučių-chirurgų bei vaistinių veiklos teisės legitimuotos pagal Europoje įprastą praktiką.
  5. Nesant akademijos, LDK teritorijoje daugiausia veikė svetimšaliai medicinos daktarai, jų buvo nepakankamai, o jų prieinamumą didžiąjai daliai LDK visuomenės ribojo jų telkiamasis privačiuose dvaruose ir didelės jų paslaugų kainos. Vaistininkų ir barzdaskučių paslaugos daugiausia koncentravosi LDK miestuose, o nuo pagrindinių centrų toli esančiose vietovėse gyvenančiai LDK visuomenės daliai buvo neprieinamos.
  6. Dėl nepakankamo medicinos daktarų, barzdaskučių ir vaistininkų skaičiaus LDK buvo toleruojamos ir iš dalies atitinkančių Europos standartus gydytojų bei kitose šalyse nelegaliais laikytų medicinos praktikų paslaugos. Vienintelė draudžiama išimtis – Bažnyčios mokymui prieštaravę gydymo būdai, kai naudotos įvairios menamai magiškos galios turinčios ar su įvairių pagonišku reliktų taikymu sietinos praktikos.

BIBLIOGRAFIJA

- Andriūšis A., 2006 – A. Andriūšis, *Lietuvos medicinos istorija: apybraiža*, Vilnius, 2006.
- Andriūšis A., Rimševičienė A. – A. Andriūšis, A. Rimševičienė, „Institucinė medicinos mokslų pradžia Vilniaus universitete; nuo Vilniaus medicinos mokyklos iki Collegium Medicum (1775–1781)“, in: *Vilniaus medicinos istorijos almanachas*, Vilnius, 2006, p. 17–25.
- Bagdonavičius A., 1993 – A. Bagdonavičius, „Medicinos raida Kėdainiuose XVII–XX a. pradžioje“, in: *Žemaičių praeitis*, 2 dalis, Vilnius, 1993, p. 95–106.
- Ball Ph., 2007 – Ph. Ball, *The Devil Doctor: Paracelsus and the World of Renaissance Magic and Science*, London, 2007.
- Ragauskienė R., 1999 – R. Ragauskienė, *Barbora Radvilaitė*, Vilnius, 1999.
- Bogušis V., 1997 – V. Bogušis, „Medicina Vilniaus universitete iki XVIII a. vidurio“, in: *Vilniaus medicinos istorijos almanachas*, Vilnius, 1997, p. 15–30.
- Bystron S. J., 1994 – S. J. Bystron, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce: wiek XVI–XVIII*, t. 1, Warszawa, 1994.
- Connrad, I. L., Neve M., Nutton V., Porter R., Waer A., 2003 – I. L. Connrad, M. Neve, V. Nutton, R. Porter, A. Waer, *The Western Medical Tradition: 800 Bc to Ad 1800*, Cambridge, 2003.
- Čapaitė R., 2013 – R. Čapaitė, „The Topic of Health in the Letters of Grand Duke Vytautas of Lithuania and His Contemporaries“, in: *Lithuanian Historical Studies*, Vol. 18, 2013, p. 1–47
- Gašiorowski L., 1839 – L. Gašiorowski, *Zbiór wiadomości do historyi sztuki Lekarskiej w Polsce*, t. 1, Poznań, 1839.
- Gašiorowski L., 1853 – L. Gašiorowski, *Zbiór wiadomości do historyi sztuki Lekarskiej w Polsce*, t. 2, Poznań, 1853.
- Gentilcore D., 2006 – D. Gentilcore, *Medical Charlatanism in Early Modern Italy*, Oxford, 2006.
- Gudienė V., 2008 – V. Gudienė, „Kaltūnas nešvara ar liga?“, in: *Sveikas žmogus*, [prieiga internetui], in: <<http://www.sveikaszmogus.lt/index.php?pa-grid=straipsnis&strid=509>>, [2016-03-14].
- Kasperavičienė A., 2006 – A. Kasperavičienė, *Kėdainių medicinos istorija*, Kaunas, 2006.
- Kauno miesto medicinos, 1993 – A. Bagdonavičius, „Kauno miesto medicinos ir farmacijos raidos bruožai XVI–XVIII a.“, in: *Acta musei historiae medicinae et pharmaciae Lituaniae*, Kaunas, 1993, p. 55–91.
- Knizkevičius K., 2006 – K. Knizkevičius, *Šiaulių krašto medicinos istorija*, Šiauliai, 2006.
- Kremers E., Urdang G., 1986 – E. Kremers, G. Urdang, *Kremers and Urdang's History of Pharmacy*, Chicago, 1986.
- Lebrun F., 1997 – F. Lebrun, *Jak dawniej leczono. Lekarze, święci i carodzieje w XVII i XVIII wieku*, Warszawa, 1997.
- Lelis J., 1960 – J. Lelis, „Medicinos pagalba Lietuvoje iki XIX a. pradžios“, in: *Iš mokslų istorijos Lietuvoje*, Vilnius, 1960, p. 118–124.
- Leszy K., 1937 – K. Leszy, „Bucella Mikołaj“, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 3, Kraków, 1937, p. 74–75.
- Lietuvos katalikų dvasininkai, 2009 – „Lietuvos katalikų dvasininkai, XIV–XVI a.“, in: *Bažnyčios istorijos studijos*, t. 1, sudarė V. Ališauskas, T. Jaszczolt, L. Jovaiša, M. Paknys, Vilnius, 2009.
- McGrew E. R., 1985 – E. R. McGrew, *Encyclopedia of Medical History*, New York, 1985.
- Medycyna w Gdańsku, 1960 – S. Sokół, *Medycyna w Gdańsku w dobie odrodzenia*, Wrocław–Warszawa, 1960.
- Meškauskas J., 1987 – J. Meškauskas, *Lietuvos medicinos istorija*, Chicago, 1987.
- Ochmański J., 1963 – J. Ochmański, *Powstanie i rozwój latyfundių biskupstwa wileńskiego (1387–1550): ze studiów nad rozwojem wielkiej własności na Litwie i Białorusi w średniowieczu*, Poznań, 1963.
- O'Malley C. D., 1970, – C. D. O'Malley, „Medical Education during the Renaissance“, in: *The History of Medical Education*, ed. V. E. Hall, Los Angeles, 1970, p. 89–102.
- Parent A., 2013 – A. Parent, „The Work of French Surgeons in disseminating Obstetrics in the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 18th century“, in: *Acta Medica Lituanica*, Vol. 20, Vilnius, 2013, p. 103–108.
- Pawlikowska W., 2005 – W. Pawlikowska, „Kanonik Wojciech Grabowski z Sierpca – zapoznana postać szesnastowiecznego Krakowa i Wila“, in: *Lituaniano-Slavica Possnaniensia studia historica*, Poznań, 2005, p. 165–241.
- Petrauskienė I., 2000 – I. Petrauskienė, „Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a.“, in: *Kultūrų sankirtos: skiriama dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui*, 2000, Vilnius, p. 171–188.

- Petrika A., Stanislovaitis J., 1957 – A. Petrika, J. Stanislovaitis, *Gydymo istorija*, Vilnius, 1957.
- Porter R., 1999 – R. Porter, *The Greatest Benefit to mankind: A Medical History of Humanity from Antiquity to the Present*, London, 1999.
- Puzinas J., 1983 – J. Puzinas, „Medicinos ir sveikatos apsauga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje“, in: Jonas Puzinas, *Rinkiniai raštai*, sudarė A. J. Mažulis, Chicago, 1983.
- Rabikauskas P., 2002 – P. Rabikauskas, *Vilniaus akademija ir Lietuvos jėzuitai*, sudarė L. Jovaiša, Vilnius, 2002.
- Ragauskienė R., 2007 – R. Ragauskienė, „Vaisinininkai XVI a. Vilniuje“, in: *Vilniaus istorijos metraštis*, Vilnius, 2007, p. 29–53.
- Rublack U., 1996 – U. Ruback, „Pregnancy, Childbirth and Female Body in Early Modern Germany“, in: *Past & Present*, No. 150, Oxford, 1996, p. 84–110.
- Ruderman B. D., 1995 – B. D. Ruderman, *Jewish thought and Scientific Discoveries in Early Modern Europe*, New Haven, 1995.
- Seyda B., 1965 – B. Seyda, *Dzieje medycyny w zarysie*, t. 2, Warszawa, 1965.
- Skibniewska J., 2015 – J. Skibniewska, *Dwór królewski Aleksandra Jagiellończyka w latach 1501–1506*, Lublin, 2015.
- Simoni Simone, 1997 – L. Szczucki, „Simoni Simone“, in: *Polski słownik biograficzny*, t. 37, s. 4, Kraków, 1997, p. 529–532.
- Sokol S., 1957 – Sokol S., *Historia gdańskiego cechu chirurgów, 1454–1820*, Wrocław–Warszawa, 1957.
- Subotkevičienė R., 2015 – R. Subotkevičienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gyventojų kelionė XIV a. pabaigoje – XVI a. 8-ajame dešimtmetyje: daktaro disertacija*, Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 2015.
- Szostak J., 2016 – J. Szostak, *Vademecum Ieczenstwa domowa z roku 1563*, Warszawa, 2016.
- Talbot Ch., 1970 – Ch. Talbot, „Medical Education in the Middle Ages“, in: *The History of Medical Education*, ed. V. E. Hall, Los Angeles, 1970.
- V. A., 1906 – V. A., „Ligonių gydymas senovėje“, in: *Vilniaus žinios*, 1906, Nr. 288, p. 1–2.
- Vaitkevičiūtė, V. 2008 – V. Vaitkevičiūtė, *LDK katalikiškas baroko pamokslas. Tarp ars vivendi ir ars moriendi*, Vilnius, 2008.
- Wallis F. (ed.), 2010 – F. Wallis (ed.), *Medieval Medicine: A Reader*, Toronto, 2010.
- Гардзееў Ю., 2008 – Ю. Гардзееў, *Мадэбуржская гародня*, Гародня, 2008.
- Грыцкевіч А. П., 1975 – А. П. Грыцкевіч, *Частновладельческие города Белоруссии в XVI–XVIII вв. (социально-экономическое исследование истории городов)*, Минск, 1975.
- Грыцкевіч В., 1987 – В. Грыцкевіч, *С факелом Гипократа: из истории белорусской медицины*, Минск, 1987.
- Марчукова С. М., 2003 – С. М. Марчукова, *Медицина в зеркале истории*, Санкт-Петербург, 2003.
- Мицельмахерис В. Г., 1967 – В. Г. Мицельмахерис, *Очерки по истории медицины в Литве*, Ленинград, 1967.

WESTERN EUROPE'S MODEL OF MEDICAL SERVICE AND ITS ADAPTATION IN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA IN THE 16–18TH CENTURIES

Monika Ramonaitė

S u m m a r y

The object of this research is the Western Europe model of medical assistance and its application in the Grand Duchy of Lithuania (further – GDL) during the 16th–18th centuries. This model of medical assistance was formed in the 13th century and the main impact of its formation was provided by new academic medical education in European universities. This model of medical assistance consisted of medical doctors or physicians, barbers-surgeons and pharmacists. They

became the unique legal medical personnel in many European countries. All other healers and medical practitioners became illegal and illegitimate, though they have not disappeared and continued to exist behind official medicine.

The research is focused on medical practitioners who were working in the Grand Duchy of Lithuania. This article presents the characteristics of their functions and the legitimacy of their activities. The

researched proved that the Western European model of medical assistance wasn't fully transmitted to and applied in the GDL. The main reason for that was the lack of an academic medical education institution in this country that was not rectified until the end of the 18th century. All medical science ideas and concepts which came from Western Europe to the GDL were mixed, combined and not fully applied. There was also a certain level of differentiation among medical doctors. They were mainly strangers

who worked in courts of rulers and nobles, their services were too expensive for the main part of the GDL population. The service of barbers-surgeons and pharmacists were similar to other European countries. On the other hand, barbers-surgeons and pharmacists worked only in the towns and were unavailable for that part of the GDL population that had resided in rural areas. Due to other medical personnel, unskilled physicians were also allowed and tolerated.

Iteikta 2016 03 24
Parengta skelbti 2016 10 17